

FILOZOFICKÁ FAKULTA UNIVERZITY KARLOVY

Ústav románských studií

Španělština

Lucie Kloučková

CHARAKTERISTIKA SOUČASNÉ MEXICKÉ ŠPANĚLŠTINY

Characterization of Today's Mexican Spanish

Vedoucí práce: PhDr. Anna Mištinová

Diplomová práce

Praha 2009

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

Děkuji PhDr. Anně Mištinové a své rodině za nezměrnou trpělivost a pomoc při tvorbě této práce.

Obsah

1. Úvod	1
1.1. Výchozí teze	1
1.2. Základní pojmy	3
2. Charakteristika mexické španělštiny z hlediska historického, geolingvistického a sociolingvistického ..	7
2.1. Mexická španělština z diachronického pohledu	7
Španělština na americkém kontinentě a teorie o jejím vzniku	7
Počátky španělštiny na americkém kontinentě	10
2.2. Mexická španělština ze synchronického pohledu	16
2.2.1. Geolingvistické, diatopické hledisko - Rozlišení území Mexika dle dialektálních oblastí	16
2.2.2. Mexická španělština z hlediska diastratického, sociolingvistického	18
Některé zvláštnosti obecné mluvy v Mexiku	19
Přehled indiánských jazyků v Mexiku	24
3. Charakteristické rysy mexické španělštiny	30
3.1. Nástin fonetické a fonologické charakteristiky mexické španělštiny	30
Vokální systém	30
Konsonantický systém	32
3.2. Morfosyntaktické odlišnosti mexické španělštiny od standardu	35
Archaismy v morfosyntaxi	36

Inovace v morfosyntaxi	37
Další syntaktické odlišnosti	41
3.3. Lexikum mexické španělštiny	44
Archaismy	44
Indigenismy	46
Nahuatlismy	47
Mayismy	49
Jiné indigenismy	50
Neologismy	51
Anglicismy	52
Spanglish	53
Další lexikální zvláštnosti, mexikanismy	56
4. Přepis a analýza nahrávek rodilých mluvčích	61
Přepis nahrávky č. 1	61
Fonetický přepis nahrávky č. 1	64
Analýza nahrávky č. 1	66
Přepis nahrávky č. 2	67
Fonetický přepis nahrávky č. 2	70
Analýza nahrávky č. 2	72
5. Závěr	74
6. Resumen	77
7. Resumé	81
8. Résumé	83
9 Bibliografie	85

1. Úvod

Mexickou variantou španělštiny mluví v současné době – oproti ostatním národním variantám, největší počet mluvčích. Většina zdrojů uvádí číslo přes jedno sto milionů obyvatel, jejichž jediným de facto oficiálním jazykem je španělština¹ (ačkoli mexická ústava ve skutečnosti neobsahuje žádný článek o úředním jazyce). Na základě údajů z roku 1990 a 1996 uvádí José G. Moreno de Alba, že každý třetí hispanofonní rodilý mluvčí z celého světa je Mexičan.² Nejen tato demografická převaha mexických rodilých mluvčích je však důvodem stoupající důležitosti a prestiže mexické varianty španělštiny. Spolu se spisovným jazykem kolumbijským a chilským je mexická španělština – tedy její většinová lingvistická norma, již je hovorová mluva³ hlavního města Mexika,⁴ považována obecně za nejčistší a nejlépe srozumitelnou.

1.1. Výchozí teze

V této práci se pokusím postihnout současný stav mexické španělštiny na základě dostupných výzkumů renomovaných lingvistů. Současně k těmto poznatkům přidávám některá vlastní pozorování a vlastní zkušenost s mexickou španělštinou.

Práce je rozdělena na čtyři oddíly. Úvodní část obsahuje kromě samotného úvodu a výchozí teze ještě popis

¹ Viz Lope Blanch, J. M. "México." In Alvar, M. *Manual de dialectología hispánica. El español de América*. Barcelona: Ariel, 1996, s. 81

² Viz Moreno de Alba, José G. *El lenguaje en México*. México: Siglo Veintiuno Editores, 1999, s. 17

³ Přesněji *nivel culto informal*, tedy „neformální spisovná úroveň jazyka,“ viz Lope Blanch, J. M. *Estudios sobre el español de México*. México: UNAM, 1991

⁴ Tamtéž

důležitých pojmů, vztahujících se k obsahu práce. Ve druhé části se podíváme na mexickou španělštinu jednak z diachronního pohledu, tedy z hlediska historického, a dále z pohledu synchronního, tedy z hlediska diatopického a diastratického. Třetí část popisuje charakteristické rysy mexické španělštiny ve všech třech jazykových plánech, jsou to tedy rysy fonetické a fonologické, rysy morfosyntaktické a specifické rysy lexikální. V poslední části příkládám pro ilustraci přepis a analýzu dvou vlastních nahrávek rodilých mluvčích ze státu Guanajuato.

1.2. Základní pojmy

Nejdříve stručně připomeneme důležité pojmy, se kterými se v této práci setkáme.

diachronie

„Úhrn všech minulých (popř. vývojově i budoucích) jazykových stavů kromě současného; historie jazyka studující jednotlivé jazykové stavy, jejich změny a vývojové tendence.“⁵

synchronie

„Z hlediska mluvčího současný jazykový stav, současná podoba jazyka.“⁶

sociolingvistika

Směr jazykového bádání, který se zabývá studiem souvislostí jazyka a společnosti, zvláště z hlediska diferenciacie jazyka, jeho stylu aj.⁷

jazyk

„Základní systémový a konvenční prostředek zvláště lidské komunikace; totéž co jazykový systém.“⁸

mluva

Jazykové projevy, texty, promluvy jakožto realizace jazykového systému a oblast jejich studia; způsob mluvení a výrazivo určité skupiny lidí.⁹

⁵ Čermák, F. *Jazyk a jazykověda*. Praha: Pražská imaginace, 1997, s. 314

⁶ Tamtéž, s. 388

⁷ Viz tamtéž, s. 384

⁸ Tamtéž, s. 337

⁹ Viz tamtéž, s. 354

varieta jazyka

Útvar jazyka (komunikativní verze jazyka). Nadřazený pojem termínům dialekt, sociolekt, spisovný jazyk.¹⁰

spisovný jazyk

„Varieta jazyka vypěstovaná pro veřejnou a kulturní komunikaci.“ Jinými slovy také kultivovaná. prestižní, popřípadě oficiální varieta jazyka.¹¹

standardní jazyk

Standardizovaná jazyková varieta (zvláště jazyk spisovný), považovaná za prestižní a reprezentativní. Jazykové prostředky takovéto variety se zpravidla shodují s normou jazykových akademií a s prostředky používanými v literární tradici.¹²

dialekt

Nářečí, územně i funkčně vymezený útvar jazyka se souborem rysů odlišných od dialektu jiného či jazyka spisovného.¹³

sociolekt

Varieta jazyka vymezená sociálně, vztahem k sociální, popř. i profesní skupině; sociální dialekt; (žargon, hantýrka, šířeji zahrnuje i výrazy argot a slang).¹⁴

interdialekt

„Nadnářečí, větší nářečí vzniklé z několika menších po zmizení rozdílů mezi nimi.“¹⁵

¹⁰ Viz tamtéž, s. 396

¹¹ Viz tamtéž, s. 338 a 384

¹² Viz tamtéž, s. 338

¹³ Viz tamtéž, s. 314

¹⁴ Viz tamtéž, s. 383

¹⁵ Tamtéž, s. 335

substrát

Jazyk nebo jazykové jevy, které se zachovaly v jiném jazyce nebo jiných jazycích, vzniklých na jejich místech.¹⁶

adstrát

Jazyk nově příšlé národnosti ovlivňující jazyk národnosti původní. Výsledkem je vzájemné působení jazyků, jež nevede k zániku jednoho z nich.¹⁷

úzus

„Obvyklé, ustálené užívání jazykové jednotky nebo kategorie (v našem případě celé jazykové variety).“¹⁸

informant

„Rodilý mluvčí, jehož jazyk lingvista studuje, popř. jehož názorů na jazyk využívá.“¹⁹

střídání kódů (code switching)

„Jazykové chování, při kterém mluvčí opakovaně z jednoho kódu (variety) jazyka do jiného a nazpět.“²⁰

rotacismus

Obecně vadná nebo nestandardní výslovnost *r* (např. ráčkování), v hispanofonním světě výslovnost *r* jako *l*.²¹

seseo

Absence interdentaly /θ/ a výslovnost /z/ a /ce, ci/ jako /s/. Jev rozšířený po celé Hispánské Americe a části španělské autonomní oblasti Andalusie.²² Vznikl složitým

¹⁶ Viz Klimeš, L. *Slovník cizích slov*. Praha: SPN, 1994

¹⁷ Viz tamtéž

¹⁸ Viz Čermák, F. *Jazyk a jazykověda*. Praha: Pražská imaginace, 1997, s. 396

¹⁹ Tamtéž, s. 334

²⁰ Tamtéž, s. 386

²¹ Viz tamtéž, s. 378

²² Viz Čermák, P. *Fonetika a fonologie současné španělštiny*. Praha: Karolinum, 2005, s. 110

vývojem z původních starokastilských sibilant. Podle dosavadních výzkumů se zdá, že tento vývoj proběhl v andaluském dialektu poněkud odlišnou cestou než v rodící se španělštině americké.²³

yeísmo

Ztráta fonologické opozice mezi palatálami /l'/ a /y/. Všechny palatály se pak vyslovují jako /y/.²⁴ Jev rozšířený po celé Hispánské Americe a části španělské autonomní oblasti Andalusie, v současné době se objevuje i v obecné mluvě ve Španělsku, zejména ve městech.

Jednou z hypotéz o vzniku jevu yeísmo je prostá pohodlnost při výslovnosti, jeden z faktorů, které ovlivňují vývoj všech jazyků. Mluvčí mají přirozenou tendenci odlišovat jen ty prvky, jež jsou nezbytné pro pochopení sdělení. Krom toho počet slov, která tvoří tzv. minimální pár, kde *ll* a *y* mají distinktivní platnost, ve španělštině není tak vysoký a slova lze většinou bez problémů rozlišit podle kontextu (např. *arrollo* /sražení, strčení/ a *arroyo* /potok/, *valla* /ohrada/ a *vaya* /jděte/, *calló* /zmlknul/ a *cayó* /upadl/, *halla* /nachází/ a *haya* /subjunktiv od slovesa *haber*/). Tam, kde by mohlo dojít k nedorozumění, použije mluvčí synonyma (např. *hallar* - *encontrar*). Další z možných důvodů vzniku jevu yeísmo má spíše sociologický charakter a spočívá v přesunu venkovského obyvatelstva do měst. Co bylo zpočátku rozlišujícím rysem mezi špatnou výslovností venkovanů a správnou výslovností lidí z města, se postupně stalo rysem obecným. Obě hypotézy se ovšem navzájem nemusí vylučovat.²⁵

²³ Více viz kapitola 2.1. a Parodi, C. *Orígenes del español americano. Vol. I Reconstrucción de la pronunciación*. México: UNAM, 1995

²⁴ Viz Čermák, P. *Fonetika a fonologie současné španělštiny*. Praha: Karolinum, 2005, s. 111

²⁵ Viz González Galicia, Rosario. "Mi querida elle." *Babab* No.9, Julio 2001, [Online]. [Cit. 20. srpna 2008] Dostupné z: <<http://www.babab.com/no09/elle.htm>>. [Poslední úpravy 4. července 2001]

2. Charakteristika mexické španělštiny z hlediska historického, geolingvistického a sociolingvistického

2.1. Mexická španělština z diachronického pohledu

Španělština na americkém kontinentě a teorie o jejím vzniku

Historický vývoj mexické španělštiny, stejně jako vývoj španělštiny na celém americkém kontinentě, začíná u jazyka, který s sebou po celou dobu conquisty přiváželi španělští dobyvatelé a kolonizátoři. Nicméně dodnes nejsou všichni badatelé jednotní v otázce zásadních faktorů, jež ovlivnily odlišný vývoj americké španělštiny od španělštiny evropské. O povaze a síle vlivu těchto faktorů se vedou debaty už od počátku dvacátého století. Miguel Ángel Quesada Pacheco ve své knize *El español de América* z roku 2000²⁶ předkládá několik teorií, jež jsou stále brány v potaz:

Je to jednak *teorie vlivu substrátu*, jejímž autorem byl na konci 18. století německý badatel Rudolf Lenz. Na jejím základě vytvořil Pedro Henríquez Ureña první dialektální rozlišení španělského jazyka na americkém kontinentě. Podle této teorie měly rozhodující vliv na jednotlivé varianty španělštiny v Americe domorodé jazyky převládající na tom kterém území. Jedním z nejvýznamnějších obhájců této teorie byl Ángel Rosenblatt.²⁷

Již dříve si však badatelé všimli nápadné podobnosti americké španělštiny s andaluským dialektem, zejména po fonologické stránce. V roce 1920 jiný německý badatel, Max Leopold Wagner, proti teorii substrátu namítl, že

²⁶ Quesada Pacheco, M. A. *El español de América*. Cartago: Editorial Tecnológica de Costa Rica, 2002 [Online]. [Cit. 17. srpna 2009]. Dostupné z: http://books.google.com/books?id=r8u8wqCXKA8C&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_v2_summary_r&cad=0#v=onepage&q=&f=false

²⁷ Viz Bartoš, L. *Introducción al estudio del español de América*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 19

fonologické rysy, které jsou odlišné od evropské španělštiny, se většinou vyskytují buď ve velkých oblastech nebo po celém území Hispánské Ameriky. Nemohou být tedy výsledkem různých substrátů. Nepopíral však vliv indiánského substrátu na slovní zásobu. Poukázal na výše zmíněnou podobnost s andaluským dialektem a doložil ji faktem, že první američtí osadníci byli z velké většiny Andalusané. Postuloval tak *andalusistickou teorii*, která je ze všech pěti teorií pravděpodobně dodnes tou nejvíce diskutovanou.²⁸ Na základě charakteru tohoto andaluského vlivu rozdělil Wagner jako první hispanoamerické území na výšiny a nížiny („tierras altas“ a „tierras bajas“) nebo také vnitrozemí a pobřeží. („el interior“ a „la costa“).²⁹ Na pobřeží a v nížinách z něj vybíhajících se převážně andaluští kolonisté usazovali nejdříve a nejhojněji, proto jsou tam fonologické rysy, které má americká španělština shodné s andaluským dialektem, nejvýraznější (kromě všeobecně rozšířených jevů seseo a yeísmo především aspirace koncového -s, ztráta intervokálního -d-, v mnoha oblastech také rotacismus). Do vnitrozemí, na altiplana a mesety, osadníci přicházeli později a pomaleji a andaluský vliv je tak mnohem menší.³⁰ K obhájcům této teorie se roku 1924 přidává i španělský filolog Ramón Menéndez Pidal s názorem, že většina prvních osadníků pocházela z Andalusie, Extremadury a Kanárských ostrovů, obecná hispanoamerická mluva je tedy „prodloužením“ dialektů jihu Španělska.³¹ Z pozdějších lingvistů andalusistickou teorii zastávají zejména Peter Boyd-Bowman a Manuel Alvar.

Naopak teorii andaluského vlivu už od dvacátých let dvacátého století zásadně odmítal Pedro Henríquez Ureña a domněle andaluské rysy americké španělštiny viděl jako

²⁸ Viz Quesada Pacheco, cit. d. s. 44

²⁹ Viz tamtéž, s. 45

³⁰ Viz tamtéž, s. 44

³¹ „una prolongación de los dialectos españoles meridionales“ Tamtéž, s. 45

výsledek paralelního vývoje. Velký dopad měla jeho práce z roku 1931, v níž shledal, že pouze přibližně jedna čtvrtina prvních osadníků byli Andalusané, ostatní pocházeli z jiných provincií, zejména z Kastilie.³² Quesada Pacheco však podotýká, že Henríquez Ureña „byl mimo jiné motivován hlubokým nacionalismem amerikanistického ražení“³³ souvisejícím se stým výročím osamostanění hispanoamerických republik.

Od druhé poloviny 20. století publikuje své práce Peter Boyd-Bowman. Dokládá v nich naopak relativně vysoké procento Andalusanů podílejících se na conquistě (37% v letech 1493 - 1600) a navíc vyzdvihuje významný vliv Sevilly na jazyk kolonistů³⁴ (cestující do Nového světa čekali na svou loď v Seville často několik měsíců).

Dále rozvíjejí andalusistickou teorii Diego Catalán - andaluské rysy podle něj přicházely do Ameriky postupně, v jednotlivých vlnách - a Ramón Menéndez Pidal - andaluský vliv na jazyk pokračoval během celého koloniálního období, nejsilnější však byl na pobřeží.³⁵

Také Rafael Lapesa se zabýval touto teorií. Podle něj je však andaluský vliv jen jedním z mnoha faktorů, které ovlivnily vývoj americké španělštiny.

Diskuse okolo této teorie pokračují mezi badateli dodnes.³⁶

V 80. letech 20. století navrhl Guillermo Guitarte tzv. *teorii koineizace a standardizace*. Dále ji rozvíjejí Beatriz Fontanella de Weinberg a Germán de Granda.³⁷ Podle této teorie vznikla americká španělština na základě vzájemného vlivu všech dialektů kolonizátorů. Vzájemným kontaktem těchto dialektů dochází ke zjednodušení vznikající

³² Viz tamtéž, s. 45

³³ „...estaba motivado, entre otras cosas, por un profundo nacionalismo de corte americanista.“ tamtéž, s. 45

³⁴ Viz tamtéž, s. 46

³⁵ Viz tamtéž.

³⁶ Viz tamtéž, s. 47

³⁷ Viz tamtéž.

nové variety (ztráta opozice vosotros - ustedes a fonologických opozic, tudíž vznik jevů seseo a yeísmo) a k nivelizaci této variety, „dialektální rysy (nové variety) se rozšiřují na všechny mluvčí.“³⁸ Se vznikem měst pak dochází ke standardizaci nového dialektu (v Mexiku tento proces proběhl v 16. století), vzniká prestižní městská mluva a dialektální rysy, které byly jejími mluvčími zavrženy, přežívají ve venkovských oblastech.³⁹

Také tato teorie má své odpůrce, autor zmiňuje Josého Luise Rivarolu.⁴⁰

Počátky španělštiny na americkém kontinentě

Americký badatel John M. Lipski rozlišuje tři hlavní faktory, které ovlivnily vývoj španělštiny v Novém světě. Je to jak charakter španělštiny kolonistů, tak vliv domorodých jazyků a také samostatný, nezávislý vývoj, spontánní změny, které se odehrávají ve všech jazycích.⁴¹ „Španělština na americkém kontinentě se vyvíjela v některých ohledech nezávisle na dalším vývoji jazyka na Iberském poloostrově, v jiných se vyvíjela paralelně s ním.“⁴²

Podívejme se nejprve na jazyk španělských dobyvatelů. Ten v té době ještě nebyl úplně ustálený. Většina hlavních rysů španělštiny už byla tehdy sice relativně

³⁸ „...se generalizan los rasgos dialectales a todos los hablantes.“ Tamtéž, s. 48

³⁹ Viz tamtéž, s. 48 - 49

⁴⁰ Viz tamtéž, s. 49

⁴¹ Lipski, John M. „The role of the city in the formation of Spanish American dialect zones.“ s. 1-2. [Online]. [Cit. 12. června 2009]. Dostupné z: <<http://www.personal.psu.edu/faculty/j/m/jml34/city.pdf>>

⁴² „[...] el español en América evolucionó, a veces de manera independiente, a veces paralelamente con el de la Península Ibérica.“ Moreno de Alba, José G. *El español en América*. México: Fondo de Cultura Económica, 1995, s. 16

konsolidována,⁴³ připomeňme, že Antonio de Nebrija vydal svou *Grammatiku* (první grammatiku španělského jazyka a první grammatiku dosud živého evropského jazyka) právě roku 1492. Nicméně, během celého 16. století probíhaly poslední velké fonologické změny ve španělštině zejména u sibilant. „Tyto změny proběhly jak ve Španělsku, tak v Americe.“⁴⁴

Prepalatální frikativy - znělá /ž/, psaná jako *j, ge, gi*, a neznělá /š/,⁴⁵ psaná jako *x* - se obě postupně změnilly v neznělou velární frikativu /x/ (psanou *j, ge, gi*; grafém *x* ve Španělsku zanikl,⁴⁶ zachoval se však v Mexiku, zejména v toponymech pocházejících z indiánských jazyků obsahujících foném /š/).

Predorsoalveolární afrikáty - znělá /dz/, psaná *z*, a neznělá /ts/, psaná *çe, ç* nebo *ce, ci* - se obě přeměnily nejprve v neznělou predorsoalveolární frikativu /s/ a později v neznělou interdentalní frikativu /θ/, ve velké části Andalusiie se však zachovala výslovnost /s/,⁴⁷ což bylo příčinou vzniku jevu *seseo* v andaluském dialektu.

Znělá apikolvelární frikativa /ž/ psaná jako intervokalické -s- ztratila svou znělost a splýnula tak s fonémem /š/,⁴⁸ který se psal buď jako intervokalické -ss- nebo *s* v jiných než intervokalických pozicích. (Je to tedy foném, jímž se dnes realizuje grafém *s* ve spisovné španělštině ve Španělsku.)⁴⁹

Znělé biabiály - okluzivní /b/, psané *b*, a frikativní /β/, psané *v* (a u některých mluvčích i jako /v/

⁴³ Viz Bartoš, Lubomír. *Introducción al estudio del español de América*. Brno: Masarykova univerzita, 1996, s. 13

⁴⁴ „Estos cambios se operaron por igual en España que en América.“ Moreno de Alba, cit. d. s. 19. Viz také Bartoš, cit. d. s. 16

⁴⁵ Pro přehlednost a srozumitelnost používám znaky užívané Prof. Zavadilembe skriptech Zavadil, Bohumil. *Vývoj španělského jazyka I*. Praha: Karolinum, 1998, s. 295, 296; /ž/ a /š/ tedy odpovídají realizaci českých grafémů ž a š, /dz/ také odpovídá české výslovnosti /ts/ odpovídá českému c.

⁴⁶ Viz Moreno de Alba, cit. d. s. 19 a Zavadil, cit. d. s. 242 – 243

⁴⁷ Viz Moreno de Alba, cit. d. s. 19-20 a Zavadil tamtéž

⁴⁸ Tento znak by měl vypadat jako S s tečkou nahoře. Textový procesor však tento znak nepodporuje, vypomáhám si tedy nejpodobnějším dosažitelným znakem. Znak /ž/ se vyslovuje jako ve španělském (evropském) „desde“ – viz Zavadil, cit. d. s. 295.

⁴⁹ Viz Moreno de Alba, cit. d. s. 20 a Zavadil tamtéž

vyslovované)⁵⁰ - ztratily svou distinktivní platnost a „staly se alofony v komplementární distribuci pro jediný znělý bilabiální foném“ /b/.⁵¹

Dále od konce 15. století probíhala změna počátečního, původně latinského, f- na /h/-, které však „do konce 16. století ve výslovnosti zcela zaniklo.“⁵²

Rozdíly v realizaci těchto souhláskových změn v různých oblastech Španělska byly příčinou rozdělení jazyka na tři různé dialekty, andaluský, toledský a starokastilský,⁵³ které se postupně staly normami pro dvorský, spisovný jazyk. Pro úplnost uvádím stručně jejich periodizaci podle Ramóna Menéndeze Pidal, kterou přebírám ze skript Prof. Zavadila:⁵⁴

Do roku 1525 byl vzorem spisovného jazyka dialekt andaluský, jehož střediskem byla Sevilla.

V letech 1525 - 1555 se královský dvůr zdržoval v Toledu a normou byl dialekt toledský.

Od roku 1555, kdy se dvůr přestěhoval do Madridu, do konce 16. století byl vzorem spisovného jazyka dialekt Staré Kastilie. Později převládla norma literární, založená na úzu významných spisovatelů.

Proces dobývání a kolonizace Nového světa trval v různých oblastech různě dlouhou dobu (od několika desetiletí - konec 15. století na Antilských ostrovech, až po několik století - konec 16. a celé 17. století v Jižní Americe). Jednotlivé dialekty španělštiny se tedy do Ameriky dostávaly postupně a v různých etapách svého vývoje a přinášely s sebou všechny výše zmíněné fonologické změny.⁵⁵

⁵⁰ Viz Parodi, cit. d., s. 39, 40, 42 a 45

⁵¹ Moreno de Alba, cit. d., s. 20, Parodi tamtéž a Zavadil, cit. d. s. 150

⁵² Zavadil, cit. d. s. 151

⁵³ Viz Parodi, cit. d. s. 39

⁵⁴ Viz Zavadil, cit. d. s. 72 - 73 a 74

⁵⁵ Viz např. Moreno de Alba, cit. d. s. 16 - 20

Dále docházelo k určité nivelizaci jazyka vlivem vzájemného kontaktu těchto dialektů a také vlivem kontaktu s domorodými jazyky, později i s jazyky dovezených domorodých otroků.⁵⁶ Claudia Parodi ve své studii o počátcích americké španělštiny konstatuje koexistenci andaluského, toledského i starokastilského dialektu spolu s touto nivelizovanou americkou španělštinou už od počátků španělského dobývání a kolonizace Nového světa⁵⁷. J. A. Frago García, autor stati o vývoji španělštiny v Americe v Alvarově *Příručce hispánské dialektologie (Manual de dialectología hispánica)*,⁵⁸ však namítá, že toledský dialekt, (který zachovával fonologické opozice všech sibilant), byl v době conquisty již na ústupu a dokládá vlastními paleografickými výzkumy dochovaných dobových dopisů, že „norma zaměňující původní fonémy /ʒ/ a /õs/ již bez pochyby (ve Španělsku) převládala, když Španělé začali svůj jazyk rozšiřovat po Novém světě.“⁵⁹

Z fonologického hlediska charakterizovaly podle Parodi nivelizovanou americkou koloniální španělštinu následující rysy:

Tak jako v kastilském dialektu došlo ke změně počátečního latinského /f/- na /h/- a k jeho následnému zániku a také ke ztrátě fonologické opozice mezi /b/ a /β/.

Poněkud odlišnou cestou od dialektu andaluského⁶⁰ došlo ke splynutí všech sibilant v neznělou predorsoalveolární frikativu /s/, ta se už dále neměnila na interdentální jako v toledském a kastilském dialektu. Došlo tudíž ke vzniku jevu seseo.

⁵⁶ Viz Bartoš, tamtéž a Lipski, tamtéž

⁵⁷ Viz Parodi, tamtéž, srv. také Moreno de Alba, cit. d. s. 18 - 19

⁵⁸ Alvar, M. *Manual de dialectología hispánica. El español de América*. Barcelona: Ariel, 1996

⁵⁹ „[...] la norma confundidora de las antiguas /s/ y /z/ sin duda se habría impuesto cuando los españoles comienzan a extender su lengua por el Nuevo Mundo.“ Frago García, J. A. „Formación del español de América.“ In Alvar, M. *Manual de Dialectología hispánica. El español de América*. Barcelona: Ariel, 1996, s. 32

⁶⁰ Výsledek byl však nakonec stejný. Pro detailní rozbor viz Parodi, cit. d. s. 39 - 45

Podobně jako v dialektu toledském (tam pouze v obecné mluvě) a andaluském došlo ke ztrátě opozice palatál /l/ a /y/ a tudíž ke vzniku jevu yeísmo. Parodi konstatuje, že se yeísmo objevilo v nivelizované americké španělštině velmi záhy, avšak dlouho nebylo obecně rozšířené.

Podobně jako v dialektu andaluském se v některých oblastech Nového světa objevila jednak ztráta fonologické opozice /r/ a /l/ na konci slova a slabiky, tedy rotacismus, a dále ztráta -d- v intervokalické pozici. V dialektu toledském a starokastilském se tyto jevy nevyskytly.

Na rozdíl od dialektu andaluského, kde docházelo k aspiraci /ž/ a /š/ na /h/, v americkém dialektu došlo k velarizaci těchto fonémů na /x' / (později /x/) (tato změna probíhala i v dialektu kastilském, nikoli však v normě toledské).⁶¹

Jak vidíme, podle výzkumů Claudie Parodi měl andaluský dialekt výrazný vliv na americkou španělštinu, nedá se však říci, že by byl jejím jediným základem.

Již od počátku se na vývoji americké španělštiny podílel také vliv indiánských jazyků. Nejprve to byly převážně antilanismy, po dobytí Mexika začaly do jazyka pronikat nahuatlismy a později i mayismy. Nahuatlismy a mayismy ve vznikající mexické španělštině postupně nahradily většinu antilanismů, pro něž měly vlastní ekvivalent.

Nechme jednoho ze současníků, Gerónima de Mendieta, autora díla *Historia eclesiástica indiana* napsaného okolo roku 1590,⁶² aby nám jazykovou situaci v této době popsal vlastními slovy:

⁶¹ Viz Parodi, tamtéž.

⁶² Citováno podle: Hernández de León-Portilla, Ascención. „La aportación de José G. Moreno de Alba al estudio del español de América: breves reflexiones.“ In *Estudios de lingüística y filología hispánicas en honor de José G. Moreno de Alba. Memoria del IV encuentro de lingüística en Acatlán. Guzmán*

Y de nuestro modo de hablar toman los mismos indios [...] y lo mismo pasa por acá de nuestra lengua española que la tenemos medio corrupta con vocablos que a los nuestros se les pegaron en las islas cuando se conquistaron y otros que acá se han tomado de la lengua mexicana. Y así podemos decir que de lenguas y costumbres y personas de diversas naciones se ha hecho una mixtura o quimera.

(A z našeho způsobu mluvy přebírají (slova) sami Indiáni [...] a to samé se tu děje s naším španělským jazykem, který máme poněkud zkažený výrazy, které naši lidé pochytili na ostrovech, když byly dobyty (míněny Antily, pozn. aut.), a jiné (výrazy), které tu byly převzaty z mexického jazyka (míněň náhuatl, pozn. aut.). A tak můžeme říci, že z jazyků a zvyků a lidí z různých národů vznikla určitá směsice nebo chiméra.)

2.2. Mexická španělština ze synchronického pohledu

2.2.1. Geolingvistické, diatopické hledisko - Rozlišení území Mexika dle dialektálních oblastí

Podívejme se nejprve na zařazení Mexika v širším rámci dialektálních oblastí Hispánské Ameriky. Přestože bylo na poli dialektálního rozlišení amerického kontinentu vykonáno mnoho záslužné práce a vydáno několik lingvistických atlasů, dodnes neexistuje jediné všeobecně přijímané dělení. Zůstává tedy dělení podle jednotlivých států, případně původní rozdělení Pedra Henríqueze Ureñi podle substrátových jazyků.

Většina území Mexika náleží k první oblasti Henríqueze Ureñi, stát Chiapas a území při hranici s Guatemalou pak někdy bývají řazeny do oblasti Střední Ameriky.

Poté, co vyšel jeho zásluhou v roce 1994 první díl *Mexického lingvistického atlasu (Atlas lingüístico de México)* navrhl Lope Blanch rozdělení území Mexika předběžně na deset oblastí podle jejich dialektálních odlišností:⁶³

1) Oblast poloostrova Yucatán

Je po fonetické i lexikální stránce nejlépe odlišitelná od všech ostatních oblastí díky silnému vlivu mayského adstrátu (mayské jazyky jsou tam dodnes živé).

2) Stát Chiapas

V koloniálních dobách byl součástí Generálního kapitanátu Guatemala (na rozdíl od ostatního území dnešního Mexika, které bylo součástí Nového Španělska). Mluva tohoto státu má

⁶³ Viz Lope Blanch, J. M. „México.“ In Alvar, M. *Manual de Dialectología hispánica. El español de América*. Barcelona: Ariel, 1996, s. 88

některé rysy společné se středoamerickými státy. Vyskytuje se zde např. (i když sporadicky) jev voseo.

3) Stát Tabasco

Podle Lope Blancha tvoří mluva tohoto státu jakýsi přechodný dialekt mezi dialektem yucatánským a veracruzským.

4) Stát Veracruz

5) Náhorní planina státu Oaxaca

6) Náhorní planina středního Mexika spolu s hlavním městem

7) Pobřeží států Oaxaca a Guerrero a jižní polovina tichomořského pobřeží Mexika.

8) Severozápad Mexika, státy Sinaloa, Chihuahua, Sonora a Baja California. Zvláštním rysem je zde frikativizace /č/ na /š/.

9) Severní náhorní planina

10) Severovýchod Mexika, státy Tamaulipas a Nuevo León. Dialekty ve státech na severu Mexika se od ostatních liší zejména zvláštní intonací, v oblastech při hranicích se Spojenými státy Americkými pak vysokým výskytem anglicismů.

2.2.2. Mexická španělština z hlediska diastratického, sociolingvistického

Na různorodost jazyka mají kromě geografických faktorů vliv i faktory sociolingvistické, jako společenské prostředí, z něhož mluvčí pochází, profese, věk, etnická příslušnost a zejména úroveň vzdělání mluvčího, která určuje míru jeho jazykové kompetence.

Podle jazykové kompetence mluvčího se rozlišují jednotlivé diastratické variety jazyka. Španělské prameny⁶⁴ nejčastěji uvádějí tři následující variety, ačkoli mohou být dále rozděleny na úžeji vymezené úrovně jazyka. Překládám španělské názvy těchto variet tak, jak v zásadě odpovídají současným varietám češtiny.⁶⁵

Spisovný jazyk (*nivel culto*, „spisovná úroveň jazyka“) používají lidé s nejvyšší úrovní vzdělání, kteří znají a správně používají jednotlivé prvky jazyka a dokážou vyjádřit jakýkoli obsah. Mají pečlivou výslovnost, správnou intonaci a bohatý slovník, vyjadřují se srozumitelně. *Nivel culto* odpovídá normě jazyka a umožňuje jeho jednotnost. Používá se hlavně ve formálním styku, nejčastěji v psané formě.

Standardní nebo hovorová úroveň jazyka (*nivel estándar* nebo *coloquial*, v některých pramenech *nivel medio* nebo *norma media*) je někdy považována za variantu spisovného jazyka, stejně jako hovorová vrstva češtiny. Respektuje jazykové

⁶⁴ Viz „Variedades de la lengua.“ [Online]. [Cit. 21. srpna 2008]. Dostupné z: <<http://recursos.cnice.mec.es/lengua/profesores/bac1/b2/metodo.htm>>; varianty termínů také např. Moreno de Alba, José G. El español en América. México: Fondo de Cultura Económica, 1995, s. 136;

⁶⁵ Viz Čermák, František. „Obecná čeština: je součástí české diglosie?“ Přednášky z běhu LŠSS, UK v Praze, FFUK. [Online]. [Cit. 8. srpna 2009]. Dostupné z: <<http://ucnk.ff.cuni.cz/doc/diglosie.rtf>>, Havránek, Bohuslav – Jedlička, Alois. Stručná mluvnice česká. Praha: SPN, 1981, s. 5-6, a Mareš, Richard, et al. *Ottova encyklopedie Česká republika*. Svazek 3. Praha: Ottovo nakladatelství, 2007, s. 307–308

normy, ale nevyžaduje tak přísně jejich dodržování a občasné překročení pravidel, zejména v rychlém projevu, není výjimkou. Ve španělštině je např. časté anomální tvoření plurálů u cizích slov (např. *clubs* místo *clubes*). Většinou odpovídá běžnému projevu mluvčích ze středních a vyšších sociokulturních vrstev Mexika.

Lidová úroveň jazyka (*nivel vulgar*, v některých pramenech také *norma popular*) odpovídá v zásadě obecné češtině. Lidovou nebo obecnou mluvu užívají lidé na nízké sociokulturní úrovni, často venkovské obyvatelstvo. Z dialektologického hlediska je tato varieta nejzajímavější, protože mluvčí nedodržují jazykové normy vlivem nedostatečného vzdělání. Výslovnost je nedbalá, dochází např k záměně nebo změně vokálů. Mluvčí mají chudý slovník, často používají vulgarismy a archaismy (např. *mesmo* místo *mismo*) nebo expresivní prostředky jako citoslovce a deminutiva. Jazykový projev není vždy srozumitelný, věty jsou krátké a často neúplné nebo na sebe syntakticky nenavazují. Někdy dochází ke změně rodu podstatných jmen, často se používá infinitiv místo imperativu.

Některé zvláštnosti obecné mluvy v Mexiku:

Jelikož v dalších kapitolách uvádím charakteristiku mexické španělštiny na základě jednotlivých jazykových plánů, zde se pokusím nastínit jevy, které dle mého názoru spojuje právě diastratické hledisko. Svým charakterem spadají především do plánu fonetického a fonologického, ale některé se objevují i v plánu lexikálním nebo morfosyntaktickém. Jedná se převážně o výrazy používané

mluvčími z nižších sociokulturních vrstev. Svou vlastní zkušenost s mexickou španělštinou zde opírám o monografii Petera Boyda-Bowmana *El habla de Guanajuato*.⁶⁶ Velká část výrazů, jež v ní Boyd-Bowman uvádí, je totiž užívána na celém území Mexika, některé vokalické změny se objevují v celé Hispánské Americe.⁶⁷

Jedním z nejčastěji používaných slov v obecné mluvě u mluvčích ze všech sociokulturních vrstev Mexika je výplňové slůvko *pues* v různých variantách zkomolení, od *pus* přes *pos* až po úplnou redukci vokálu na *p's* nebo dokonce jen *p'* (např. „*¡p'si te digo que no!*“ nebo „*¡p'sí, hombre!*“). Varianty *pos* a zejména *pus* jsou vlastní spíše nižším sociokulturním vrstvám. Boyd-Bowman soudí, že archaický tvar *pos* se patrně vztahuje k latinské předponě *post* a není tudíž výsledkem redukce diftongu *-ue-*.⁶⁸

Typickým jevem pro obecnou mluvu je ztráta nepřízvučných vokálů, zejména na švu slov, např. *aquí'stamos* případně *aquí'tamos*, *no'stá'quí* nebo známé *orita* místo *ahorita*, které můžeme často slyšet u všech mluvčích v rychlém nebo nedbalém projevu. Podobně jsou časté výrazy jako *'tá* místo *está* („*'tá bien*“), *'té* místo *usted*, *'pérate* místo *espérate* nebo *'pérese* místo *espérese* (např. „*¡'pérese, patrón!*“ nebo „*¡'pérate mano!*“). V obecné ale i v hovorové mluvě je také běžné použití zkrácených tvarů slov jako *mano* místo *hermano*, nebo *chacha* místo *muchacha*.

Na švu slov také dochází ke změně *-é-u-* nebo *-e-ú-* na *-iú-* např. ve výrazech pro Mexiko typických jako *¿quiúbo?* nebo *¿quiúbole?* (*¿Qué hubo?* – Jak je?) nebo ve slovním spojení *diuna vez* (*de una vez*). Tyto výrazy jsou typické i pro střední sociokulturní vrstvy.

⁶⁶ Boyd-Bowman, Peter. *El habla de Guanajuato*., México: UNAM, 1960

⁶⁷ Viz Bartoš, cit. d. s. 48 - 49

⁶⁸ „La antigua forma átona *pos 'pues'*, normal en Guanajuato, México y la mayoría de los dialectos modernos, parece remontar a un *post* proclítico del latín. No será, por lo tanto, una reducción del diptongo *ue*.“ Boyd-Bowman, cit. d., s. 42

Mnoho lexikálních zvláštností, se kterými se v obecné mluvě setkáme, na první pohled vypadá jako náhodné či v současnosti vzniklé zkomoleniny správných tvarů slov, mají však svůj původ hluboko v historii. Mezi archaismy, jež se dnes často vyskytují, patří např. výraz *mesmo* místo *mismo*, který byl běžný ve španělštině 15. stol. Dnes je považován za nespisovný, i když přežívá v celém hispánském světě⁶⁹ Podobně přežívá také tvar 1. os. pl. indikativu prezenta slovesa *ser* *semos* místo *somos*. Dále se můžeme setkat s archaickými tvary sloves *almetir* místo *admitir*, *dicir* místo *decir*, *escrebir* s participiem *escrebido*, *midir* a podobně např. *pidir*, *siguir*, *sirvir* nebo *vistir*.⁷⁰ Všechny tyto archaismy však v Mexiku uslyšíme pouze od mluvčích z nejnižších sociokulturních vrstev.

Dále často dochází ke změně nepřízvučného vokálu předchází-li přízvučnému, např. *asté* místo *usted*, *cuistión*, *escuro*, *escuridad*, *dispués*, *dispierto* a jiná slova s předponou *des* změněnou na *dis*, tento jev se objevuje i jinde v Hispánské Americe⁷¹. Další příklady jsou *divirsión*, *quiriendo*, *tiniendo* nebo velmi časté a v celém hispánském světě se vyskytující *siñor*. Tyto tvary jsou však charakteristické pro mluvčí z nejnižších sociokulturních vrstev.

Častou změnou u protonických vokálů je změna -e- na -i-: nejčastější jsou pravděpodobně *polecía* a *medecina*, dále např. *deversión*, *ministro*, *premitivo*, *prencipio*, *prencipal* a *prencipiar*, *previlegio*, nebo *redículo*.⁷² Také toto jsou výrazy ukazující na velmi nízkou sociokulturní úroveň mluvčího.

⁶⁹ Viz tamtéž, s. 31

⁷⁰ Viz tamtéž, s. 34

⁷¹ Viz tamtéž.

⁷² Viz tamtéž.

Další vokalické změny jsou např. -o- na -u- (*coyuntura* vyskytující se v celé Hispánské Americe, *joventú, mormurar, sepultura, suspender, sospiro*); stejné slovo může být změněno i jinak, např. -u- na -e- u slova *murmurar*; předpona *pro-* se mění na *pre-* (*precurar, pretestar*), změnu -o- na -e- najdeme u slova *rebusto*, které se vyskytuje i jinde v hispanofonním světě.⁷³ Žádný z těchto tvarů však neuslyšíme od mluvčích ze středních a vyšších sociokulturních vrstev. Naproti tomu výraz *ciénega*⁷⁴ (případně *cienguilla*) místo *ciénaga* nacházíme u toponym v celé Hispánské Americe, patrně jde také o archaismus.

Běžná je výslovnost skupiny hlásek -hue- jako -güe- např. *güeco güérfano, güevo*. Tento jev, objevující se ve španělské literatuře již od 14. století, nalezneme v obecné mluvě téměř v celé Hispánské Americe a také v jižních oblastech Španělska.⁷⁵

Boyd-Bowman uvádí i výraz *güero* (světlý, blondatý), dnes neutrální a rozšířený ve všech sociokulturních vrstvách (i v této psané formě). Tento výraz se však od své původní psané formy *huero* významově osamostatnil (*huero* mj. znamená i „plesnivý - o vlasech“).⁷⁶ Např. již Dubského *Velký španělsko-český slovník* z roku 1977 uvádí každý výraz zvlášť a slovník *Diccionario del español usual en México* z roku 1996 výraz *huero* neuvádí vůbec.⁷⁷

Také skupina hlásek -hui- se v obecné mluvě často vyslovuje jako -güi-, např. ve slově *güitlacoche* (správně *huitlacoche*, jedlá parazitická houba na kukuřici).

Tato změna výslovnosti [wi] na [gui] se běžně realizuje i u slov přejatých z angličtiny, např. známé *güisqui* (*whisky*, můžeme se dokonce setkat i s psanou formou

⁷³ Viz tamtéž, s. 35

⁷⁴ Viz tamtéž, s. 36

⁷⁵ Viz tamtéž, s. 41

⁷⁶ Dubský, J. et al. *Velký španělsko-český slovník*. I. díl. Praha: Academia, 1977

⁷⁷ *Diccionario del español usual en México*. Lara, L. F. (Ed.). México: El Colegio de México, 1996

„güisqui“) nebo *sángüich* (sandwich). Podobně se Washington vyslovuje jako [guášinton].⁷⁸

Dalším jevem typickým pro lidovou mluvu nižších vrstev je tendence k regularizaci slovesných paradigmat. Tak se můžeme setkat s tvary indikativu jednoduchého perfekta *veniste, venimos* místo *viniste, vinimos*. Také je časté přidávání koncového -s u tvarů 2. osoby jednotného čísla indikativu jednoduchého perfekta, jako např. *dijistes, llegastes*. Indikativ jednoduchého perfekta je totiž jediný slovesný čas, který toto koncové -s ve 2. os. sg. nemá. Mluvčí proto mají snahu koncové -s přidávat, analogicky k tomu, jak jsou tvořeny formy 2. osoby jednotného čísla ostatních slovesných časů.⁷⁹

Podobně mluvčí přidávají -s např. k adverbiu *cerca*; výraz *cercas* je tvořen analogicky k výrazu *lejos*. Tyto tendence k vyrovnávání paradigmat také nalezneme většinou u mluvčích z nižších sociokulturních vrstev.

Stejně jako je tomu v jiných jazycích, některé výrazy obecné mluvy v Mexiku pronikají do hovorové vrstvy jazyka a obohacují ji svou expresivitou, jiné však v obecné mluvě zůstávají, především nesprávně mluvnicky vytvořené tvary slov, a bývají znakem nízkého vzdělání mluvčího.

⁷⁸ Viz Boyd-Bowman, cit. d., s. 41 – 43; pro srozumitelnost ponechávám volný přepis výslovnosti, který používá autor.

⁷⁹ Viz Lope Blanch, J. M. et al.. *El español hablado en México*. México: Comisión Nacional para la Defensa del Idioma Español, 1982, s. 38 a 47

Přehled indiánských jazyků v Mexiku

Synchronický pohled na mexickou španělštinu by nebyl úplný, kdybychom neuvedli také adstrátové domorodé jazyky, jimiž indiánské obyvatelstvo v Mexiku dosud hovoří, ač je procento jeho zastoupení v populaci velmi nízké, jak uvidíme dále.

Většinu mexického obyvatelstva z jeho současných 107 milionů tvoří míšenci bělochů s Indiány, mestici, kterých je asi 79 %. Běloši představují zhruba 10 % populace, indiánské obyvatelstvo asi 9 % obyvatel a zbylá 2 % populace jsou Afro-Mexičané a Asiaté.⁸⁰

Indiánské obyvatelstvo hovoří převážně svými původními jazyky, přičemž mnozí z nich španělštinu neznají nebo jí hovoří ve značně zjednodušené formě s omezenější slovní zásobou. Bilingvismus je však častým jevem. Zejména v oblasti, kde žije mayské etnikum, není výjimkou ani multilingvismus, kdy mluvčí hovoří kromě rodného jazyka a španělštiny také alespoň jedním dalším jazykem ze skupiny mayských jazyků.

Jak bylo nastíněno v kapitole o historickém vývoji, mexická španělština převzala z indiánských jazyků celou řadu slov a výrazů, především ta slova, která označovala předměty, rostliny nebo živočichy ve "starém světě" neznámé, u nichž nebyl možný doslovný překlad, nebo slova, pro něž by se mohl nalézt odpovídající ekvivalent, ale indiánský název byl výstižnější a začal se běžně používat (*guajolote* = krocan, *chapulín* = kobylka, apod., více viz kapitola Indigenismy). Dále španělština přebírala i místní zeměpisné

⁸⁰ Údaje z Národního muzea antropologie a historie, Museo Nacional de Antropología e Historia (MNAH), México; kde není uveden další zdroj, jsou údaje také odtud.

názvy, kdy se někdy sice vžil španělský překlad, ale většinou zůstal indiánský název ve své původní podobě.

Jazyk *náhuatl*, jenž měl největší vliv na mexickou španělštinu, je dodnes hned po španělštině nejrozšířenějším jazykem v Mexiku. V současné době jím hovoří asi 2,5 milionu obyvatel a jsou v něm vydávány nejen učebnice ale i próza a poezie. Byl jazykem etnika *Nahua* a hovořilo se jím v celé bývalé aztécké říši, i když obyvatelé Aztéky dobytých území hovořili kromě toho ještě svými vlastními jazyky. Dalo by se říci, že náhuatl byl dorozumívacím nebo diplomatickým jazykem, kterým mluvili vojenští vyjednavací, správní úředníci i obchodníci. Po conquistě Španělé přesídlovali příslušníky etnika *Nahua* i mimo aztéckou říši do různých končin Mexika a tím se tento jazyk ještě dále rozšířil.

Po *náhuatlu* je druhá nejdůležitější a také nejrozšířenější skupina tzv. mayských jazyků, kterou tvoří 29 samostatných jazyků (pouze v Mexiku), s dalšími krajovými nářečímí. Mluví jimi více než 4,5 milionu obyvatel v Mexiku a významná část populace v Belize, Guatemale, Hondurasu a Salvadoru. Mayové nikdy nevytvořili centralizovanou říši jako Aztékové, byla to společnost městských států, které mezi sebou vzájemně bojovaly nebo se spojovaly do dočasných koalic. Proto ani tato oblast neměla jediný dorozumívací jazyk a jazyková roztríštěnost se zachovala až do příchodu Španělů a i přes jednotící prvek španělštiny se v některých horských nebo pralesních oblastech bez znalosti místního jazyka nelze zcela dobře domluvit.

Jednotlivé mayské jazyky s uvedením procenta jejich rozšíření:

- 20,97 % - *quiché*
- 16,26 % - *maya Yucateco*
- 15,57 % - *mame*
- 9,16 % - *cakchiquel*
- 8,28 % - *kekchi*
- 5,89 % - *tzeltal*
- 5,18 % - *tzotzil*
- 2,90 % - *chol*
- 2,86 % - *kanjobal*
- 1,81 % - *tzutujil*

a dále jazyky *ixil, chorti, achi, pocomam, pocomchi, sacapulTECO, sipacapeño, uspanteco, aguacateco, tektiteco, motozintleco, jacalteco, acateco, chuj, tojolabal, chontal, mopan, itza, lacandon*, kterými hovoří někdy jen několik stovek lidí příslušného národa.⁸¹

Do rodiny mayských jazyků patří ještě *teenek* (zvaný také *huasteco*), kterým hovoří asi 175 tisíc obyvatel, žijících na pobřeží Mexického zálivu. Je to jediné etnikum, mluvící mayským jazykem, které žije mimo tzv. Area Maya, mayskou oblast.

Při průzkumech, které provádí *Comisión Nacional para el Desarrollo de los Pueblos Indígenas* (Národní komise pro rozvoj domorodých národů), dochází někdy i ke kuriozním situacím, kdy se například pracovníci komise dotazovali Indiánů hlásících se k jazyku *chontal*, zda se jedná o *chontal* z *Oaxaky* nebo o *chontal* z *Tabaska*, neboť tyto jazyky

⁸¹ Například při sčítání lidu v roce 2000 mluvilo ve státě Chiapas jazykem *Lacandon* pouhých 40 lidí. Celkově tímto jazykem (včetně ostatních států Mexické federace) mluví pouze 727 lidí. Údaje z MNAH.

nejen že nejsou vzájemně srozumitelné, ale dokonce patří k různým jazykovým rodinám, první patří do jazykové skupiny *hokana* a druhý do jazykové skupiny *mayense*.⁸²

V horských oblastech Chiapasu, kde žijí horští Mayové, hovořící především jazyky *tzeltal* a *tzotzil*, je obvyklé, že místní obyvatelé kromě svého mateřského jazyka hovoří ještě dalším mayským jazykem, *mame* (jazyk obyvatel západních svahů Sierra Madre Occidental).

Ve státě Oaxaca, který s mayským územím sousedí, žije 15 indiánských etnik, z nichž každé hovoří svým vlastním jazykem. Nejznámější jsou Zapotékové a Mixtékové, kteří ještě před příchodem Aztéků dosáhli vysokého stupně vědomostí a znalostí. V oblasti se hovoří kromě již zmiňovaných jazyků *zapoteco* a *mixteco* dalšími jazyky: *amuzgo*, *cuicateco*, *chatino*, *chinanteco*, *chocholteco* (příp. *chocho*), *huave*, *ixcateco*, *mazateco*, *mixe*, *popoloca*, *tlapaneco*, *trigui* a *zoque chimalapa*. Dále zde žije etnikum mluvící již výše zmíněným jazykem *Chontal de Oaxaca* a roztroušené skupiny *Nahuů*, mluvící jazykem *náhuatl*.

Na pobřeží Mexického zálivu žije historicky také velmi významný národ *Totonacas*, asi 270 tis. jeho příslušníků hovoří jazykem *totonaca*. Jejich historická sídliště můžeme nalézt poblíž celého pobřeží, nejvýznamnější jsou Cempoala a Tajín.

V této oblasti žije také asi 8 tisíc příslušníků etnika *Tepehua*, hovořící jazykem *tepehua*. Dále v okolí města Veracruz hovoří asi 45 tisíc obyvatel jazykem *popoluca*.

V centrální části Mexika žijí příslušníci skupiny *Otopames*, která zahrnuje 6 etnických skupin, hovořících

⁸² CDI (Comisión Nacional para el Desarrollo de los Pueblos Indígenas), México, [online]. [cit. 24.června 2008]. Dostupné z: <<http://www.cdi.gob.mx/>>

šesti různými jazyky: *otomí* - přes 300 tisíc lidí, *mazahua* - kolem 150 tisíc lidí, *pame* - necelých 6 tisíc, *chichimeca jonaz* - asi 1,5 tisíce, *matlatzinca* - kolem 1,5 tisíce a *ocuilteco* - asi 700 mluvčích.

Ve státě Michoacán, na středozápadě Mexika, převládá indiánské etnikum *Purépechas* (dříve nesprávně nazývané *Tarascos*). Jejich původ je neznámý, avšak byl to poslední národ, který se začlenil do mesoamerické civilizace.

K jazyku *Purépecha* se v současné době hlásí asi 137 tisíc lidí. V této oblasti se ještě v osmdesátých letech minulého století hovořilo také jazyky *pirinda*, *apaneco* a *teco*, avšak CDI (*Comisión Nacional para el Desarrollo de los Pueblos Indígenas*) je ve svých materiálech z roku 2008 již neuvádí.⁸³

V oblasti zvané *El Gran Nayar*, zahrnující státy Jalisco a Nayarit, žijí národy *Huicholes* a *Coras*. Jazykem *huichol* mluví asi 45 tisíc a jazykem *cora* asi 25 tisíc obyvatel.

Na severu Mexika, ve státech Sinaloa, Sonora a Chihuahua jsou nejznámější *Tarahumaras*, jejichž území nikdy nebylo Španěly dobyt a ani ve vzniklém mexickém státě se do společnosti nezařadili. Až teprve ve třicátých letech 20. století, kdy se je snažila federální vláda vojensky potlačit, přijali určitou omezenou podřízenost, avšak nadále žijí svým tradičním způsobem. Jazykem *Tarahumara* hovoří v současné době kolem 90 tisíc obyvatel. V této oblasti žijí ještě další méně početná indiánská etnika, hovořící jazyky *mayo* - asi 35 tis., *yaqui* - asi 15 tis., *guarijio* - necelé 2 tisíce, *pima*, *seri*, *papago* a *kikapu* - pouze několik stovek mluvčích.

⁸³ Viz tamtéž.

Na poloostrově Baja California žijí ještě další čtyři indiánská etnika, hovořící jazyky *kiliwa*, *cochimi*, *cucapa* a *pai-pai*, ale vždy se jedná jen o několik stovek obyvatel a tyto jazyky prakticky vymírají.

Materiály CDI uvádějí, že při průzkumu v roce 2000 existovalo v Mexiku 62 indiánských jazyků.⁸⁴ Do tohoto počtu však CDI nezahrnuje všech v této práci uváděných 29 mayských jazyků (údaj z Museo Nacional de Antropología e Historia, Ciudad de México), ale pouze 17 jazyků. I tak je počet domorodých jazyků používaných v Mexiku značně vysoký. Je zajímavé, že mexická ústava neobsahuje článek o úředním jazyce. Zákon o jazykových právech indiánských menšin (*Ley General de Derechos Lingüísticos de los Pueblos Indígenas*) říká, že všechny indiánské jazyky, kterými se mluví, jsou národními jazyky se stejnou platností na celém území Mexika.

Indiánské obyvatelstvo není rovnoměrně rozmístěno po celém území země, ale je spíše soustředěno v několika státech:

Procento obyvatel hovořících indiánskými jazyky:

nad 30%	ve státě Yucatán a Oaxaca
15 - 30%	ve státech Campeche, Quintana Roo a Chiapas
5 - 15%	ve státech Veracruz, Puebla, Guerrero a San Luis Potosí
2 - 5%	ve státech Tabasco, Tlaxcala, Hidalgo, Estado de México, Querétaro, Michoacán, Nayarit, Sinaloa, Sonora a Chihuahua.

Ve zbývajících 11 státech a v hlavním městě (Distrito Federal) mluví indiánskými jazyky méně než 2 % obyvatel.

⁸⁴ Viz tamtéž.

3. Charakteristické rysy mexické španělštiny

3.1. Nástin fonetické a fonologické charakteristiky mexické španělštiny

„Mexická lingvistická norma je velmi podobná ideální hispánské normě, takové, jakou se pokoušejí dodržovat kultivovaní mluvčí jakékoli hispánské oblasti.“⁸⁵ Důvodem podle Lope Blancha může být vysoká kulturní úroveň, které záhy po dobytí Aztécké říše dosáhlo Místokrálovství Nueva España, a které se těšilo po celou dobu trvání kolonie.⁸⁶

Vokální systém

Fonologický samohláskový systém se stejně jako ve španělštině evropské skládá z pěti obvyklých fonémů (/i/, /e/, /a/, /o/, /u/). Přízvučné vokály jsou většinou stabilní i v obecné mluvě a nepodléhají změnám, vokály nepřízvučné však tendence ke změnám vykazují.⁸⁷ Tyto změny jsou však často nahlíženy jako znak nízkého vzdělání.⁸⁸

Diftongizace hiátu

V mexické obecné mluvě se celkem často vyskytuje diftongizace hiátu, občas dokonce i v hovorové mluvě:

⁸⁵ „La norma lingüística mexicana presenta una notable proximidad a la norma hispánica ideal, al ideal de lengua que los hablantes cultos de cualquier región hispánica tratan de practicar.” Lope Blanch, Juan M. „México.“ In: Alvar, Manuel. *Manual de dialectología hispánica. El español de América*. Barcelona: Ariel, 1996, str. 82

⁸⁶ Viz tamtéž.

⁸⁷ Viz Čermák, Petr. *Fonetika a fonologie současné španělštiny*. Praha: Karolinum, 2005, str. 108

⁸⁸ Viz Quesada Pacheco, M. A. *El español de América*. Cartago: Editorial Tecnológica de Costa Rica, 2002, s. 63 [Online]. [Cit. 17. srpna 2009]. Dostupné z: <http://books.google.com/books?id=r8u8wqCXKA8C&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_v2_summary_r&cad=0#v=onepage&q=&f=false>

pasear [pasjár], teatro [tjátro], peor [pjór], toalla [twáya], poeta [pwéta];⁸⁹ někdy je diftongizace dána přesunem přízvuku: maíz [máis]⁹⁰ (tento příklad je velmi častý pro obecnou mluvu, zejména u indiánských mluvčích).

„Vocales caedizas“

Charakteristickým rysem pro mexické vnitrozemí je oslabení až ztráta nepřízvučných vokálů, tzv. „vocales caedizas“, např: *antes* [ánt-s], *entonces* [entóns-s], *noches* [nóch-s], *pesos* [pés-s], *todos* [tód-s], *vamos* [vám-s], Lope Blanch uvádí i ztrátu přízvukného vokálu: *chiste* [ch-ste]⁹¹. Jev se objevuje zejména po /s/ a na konci slova a zvláště u mluvčích z nižších sociokulturních vrstev. „Popis jeho příčin a současného stavu není dosud ukončen.“⁹² Podobné oslabování vokálů nalezneme kromě Mexika také v některých oblastech Argentiny, Bolívie, Ekvádoru, Kolumbie, Kostariky, Peru a Salvadoru.⁹³

Timbre vokálů

Jak jsme již viděli v kapitole o diastratickém pohledu na mexickou španělštinu, timbre vokálů může být nestabilní, v Mexiku se tento jev vyskytuje výhradně v obecné mluvě:

Nejčastěji se různě mění nepřízvučné samohlásky:

i, u > e, o medicina [medesína]

e, o > i, u pedir [pidír]

a podobné příklady, které jsme již viděli v kapitole o diastratickém rozlišení jazyka.

⁸⁹ Viz Lope Blanch, Juan M. „México“ In: Alvar, Manuel (Ed.). *Manual de dialectología hispánica. El español de América*, Barcelona: Ariel, 1996, str. 82

⁹⁰ Viz Viz Čermák, cit. d., s. 109

⁹¹ Lope Blanch, cit.d. tamtéž

⁹² Čermák, cit. d., s. 109, viz také Lope Blanch, J. M. *Estudios sobre el español de México*, UNAM, México 1991, s. 57 - 77.

⁹³ Viz Quesada Pacheco, M. A. *El español de América*. Cartago: Editorial Tecnológica de Costa Rica, 2002, s. 66 [Online]. [Cit. 17. srpna 2009]. Dostupné z: <http://books.google.com/books?id=r8u8wqCXKA8C&printsec=frontcover&hl=cs&source=gbs_v2_summ ary_r&cad=0#v=onepage&q=&f=false>

Tato nestabilita je častá i u koncových vokálů e, o: noche /nóči/.⁹⁴

Dalším častým rysem zejména obecné řeči je výrazné prodlužování některých vokálů, zejména těch přízvučných: mucho [múčo]. Tento jev se objevuje např. také v Portoriku.⁹⁵

Konsonantický systém

Seseo

Pro mexickou výslovnost, stejně jako pro výslovnost v téměř celé Americe, je typické tzv. seseo: nevyskytuje se zde interdentalá, všechna c následovaná e nebo i a všechna z se realizují jako /s/.

Aspirace s

Na většině území se s vyslovuje zřetelně v jakékoli pozici ve slabice, jen v některých pobřežních oblastech se s aspiruje nebo ztrácí ([móhka], [dóníño]). Mexické zachovávání výslovnosti s je jedním z fonetických rysů, které nejvíce přitáhly pozornost filologů.⁹⁶

Zajímavá je nazalizace koncového -s v oblasti státu Jalisco: pues [pwésn].⁹⁷

Yeísmo

Dalším rysem typickým pro Mexiko a většinu Ameriky je tzv. yeísmo: zánik fonologické opozice /l'/ a /y/ ve prospěch fonému /y/, jehož výslovnost bývá různá, nejen v jednotlivých oblastech, ale i u jednotlivých mluvčích nebo u jednoho mluvčího v různých částech promluvy. Osciluje mezi

⁹⁴ Viz Čermák, cit. d., s. 109

⁹⁵ Viz Čermák, cit. d., s. 109

⁹⁶ Viz Lope Blanch, Juan M.: „México“ in: Alvar, Manuel: *Manual de Dialectología hispánica. El español de América*, Ariel, Barcelona 1996, str. 81, 82

⁹⁷ Viz Čermák, cit. d., s. 111

/j/, /y/ až po afrikátu /dž/, tzv. „y rehilada“ nebo „rehilamiento“, které se občas objevuje zejména v pozici na začátku slova.⁹⁸.

Tzv. žeísmo, typické pro oblast La Plata, se v Mexiku nevyskytuje.

Distribuce okluzivních a frikativních variant hlásek

/b, d, g/:

Distribuce okluzivních a frikativních variant hlásek /b, d, g/ většinou odpovídá distribuci evropské, ovšem vyskytují se výjimky, jako např. v Oaxace, kde je tendence vyslovovat okluzivy místo frikativ: *dedo* [dédo].⁹⁹

Pro spisovnou i hovorovou mexickou španělštinu je typická zřetelná výslovnost souhlásek, tzv. „consonantismo firme.“ Jednak jsou zachovány intervokalické znělé okluzivy /b, d, g/, i když je zde podobně jako jinde v Americe tendence k oslabení koncového -d. Kromě pobřežních částí země, kde je patrný vliv Karibské oblasti, se zachovává intervokalické -d- v koncovkách -ado, -ido.

Dále se zřetelně vyslovují skupiny souhlásek, ve španělštině zvané „grupos cultos“: /kst/ (*extraordinario*, *texto*), /ksk/ (*exquisito*), /nst/ (*construir*), /bst/ (*abstracto*), /ks/ (*examen*, *satisfacción*), /kt/ (*acto*), /tl/ (*atlas*) ap. Realizace neúplné jsou počítovány jako velmi lidové: *estremo*, *escusar*, *costruir*, *satisfación*, *ádlas*. Pouze u výrazu *exquisito* můžeme běžně slyšet i výslovnost [eskisíto], nikdy jsem však v Mexiku nezaznamenala výslovnost výrazu *texto* jako /testo/, na rozdíl od Španělska, kde takto překvapivě vyslovuje i spisovně hovořící mluvčí.

⁹⁸ Pro názornost: výslovnost se pohybuje mezi naším /d/ a /dž/. Viz Čermák, cit. d., s. 111 a Lope Blanch, cit. d. s. 83

⁹⁹ Viz Čermák, cit. d., s. 112

Aspirace p, t, k

Na Yucatánu se vyskytuje aspirovaná výslovnost okluziv /p, t, k/, např. *tiene* [thjéne] nebo *caballo* [khabáyo]. Vzniká vlivem mayštiny jakožto mateřského jazyka velké části místních obyvatel.¹⁰⁰

Asibilace r

Ne až tak častým, ale zajímavým jevem je asibilace vibranty /r/ na konci slova, ne však na začátku slabiky, ani po *t*, jak se děje v jiných hispanoamerických variantách (např. Chile, Paraguay, Argentina, Ekvádor).¹⁰¹ V mexické španělštině se asibilované *r* – ať už znělé či neznělé, vyskytuje téměř výhradně před pauzou: [salíř], [koméř], [atář]¹⁰² a častěji u žen;¹⁰³ zaznamenala jsem však tuto výslovnost i u vysokoškolsky vzdělaného mluvčího, muže středního věku, v mluveném projevu, na kterém si dával záležet.

Frikativizace afrikáty /č/

V některých oblastech Mexika, zejména na severozápadě země, dochází k realizaci afrikáty /č/ jako frikativy /š/. Stupeň této frikativizace může být různý.¹⁰⁴

¹⁰⁰ Viz Čermák, cit. d., s. 112

¹⁰¹ Viz Čermák, cit. d., s. 113

¹⁰² Viz Lope Blanch, Juan M. „México.“ In: Alvar, Manuel (Ed.). *Manual de Dialectología hispánica. El español de América*. Barcelona: Ariel, 1996, s. 82, 83,

¹⁰³ Viz Moreno de Alba, José G. *El español de América. El español de México*. México: Asociación Nacional de Institutos de Enseñanza superior, 1972, s. 15

¹⁰⁴ Viz Moreno de Alba, J. G. *La pronunciación del español en México*. México: Colegio de México, 1994, s. 119 - 120

3.2. Morfosyntaktické odlišnosti mexické španělštiny od španělského standardu

Podívejme se nejdříve na ty odlišnosti od španělského standardu, které se vyskytují v zásadě po celé Hispánské Americe.

Ustedes proti vosotros:

O existenci tvaru *vosotros* se mexické děti učí ve škole, ale stejně jako v ostatních hispanoamerických státech, ani v Mexiku se neužívá tvar *vosotros* pro tykání více osobám. Místo toho se ve všech případech používá *ustedes*; rozlišit tykání a vykání ve druhé osobě mn.č. je tedy možné pouze podle kontextu. Jev se týká i posesivních zájmen, místo *vuestro* se tedy použije *sujo* nebo *de ustedes*.¹⁰⁵

Tú, vos a usted:

U druhé osoby j.č. se běžně používá standardní *tú* a *usted* (i když tykání není tak rozšířené jako ve Španělsku, kde si lidé tykají na potkání). Typicky argentinské voseo se na území Mexika nevyskytuje, vyjma některých malých oblastí na jihu státu Chiapas a údajně též ve státě Tabasco. Je však velmi řídké a používá se spíše ve familiární mluvě.¹⁰⁶

Deminutiva:

V celé Hispánské Americe je známé hojné užívání deminutiv.¹⁰⁷ Zejména v nižších sociokulturních vrstvách jsem zaznamenala zdrobnělé oslovení boha či svatých: *Diosito*, *Virgencita* apod. V celé populaci jsou pak běžné

¹⁰⁵ Viz např. Viz Lope Blanch, J. M. „México.“ In: Alvar, Manuel. *Manual de Dialectología hispánica. El español de América*. Barcelona: Ariel, 1996, s. 83

¹⁰⁶ Viz Moreno de Alba, cit. d., s. 17 a *El español en América*. México: Fondo de cultura económica, s. 177, také Vaquero de Ramírez, M. *El español de América II. Morfosintaxis y léxico*. Madrid: Arco Libros, 1996, s. 26.

¹⁰⁷ Viz Vaquero de Ramírez, cit. d. s. 26 – 27.

např. výrazy *un ratito* (chvilíčka), nebo *grandecito* („¡Qué grandecito estás!“) a zejména *el refri* místo *refrigerador*. V obecné mluvě se setkáme také s výrazem *porfa* místo *por favor*. Pro Mexiko je charakteristické zdrobňování příslovcí, např. *prontito* nebo již zmíněné *ahorita* na všech sociokulturních úrovních. Dále uslyšíme např. *apenitas* nebo *quedito*¹⁰⁸ (z vlastní zkušenosti mohu potvrdit např. „Habla quedito.“ – mluví potichoučku). Můžeme se setkat i s výrazem *ahoritita* a dokonce *siquierita*:

„-Voy a comprarme un automóvil del año.

-¡Siquierita los que pueden comprárselo!“¹⁰⁹

Dle mé zkušenosti zdrobňelé adverbium *tantito* funguje jako podstatné jméno ve smyslu „chvilíčku“: „¡Espérame tantito!“

Archaismy v morfosyntaxi:

Příznačné pro mexickou španělštinu je pečlivé dodržování tvarů nepřízvučných osobních zájmen ve třetí osobě pro předmět přímý a nepřímý, nevyskytuje se zde ani leísmo ani laísmo.¹¹⁰

Dalším konzervativním jevem typickým pro Mexiko je používání konstrukcí typu *se rentan coches* nebo *se venden apartamentos*) místo neosobních konstrukcí *se renta coches* nebo *se vende apartamentos* užívaných v evropské španělštině.¹¹¹

¹⁰⁸ Viz Lope Blanch, J. M. *Estudios sobre el español de México*. México: UNAM, 1991, s. 161

¹⁰⁹ Internetové fórum pro profesionální překladatele WordReference.com [Online]. [Cit. 12. listopadu 2008]. Dostupné z <<http://forum.wordreference.com/showthread.php?t=335447&highlight=ahorita>>.

¹¹⁰ Viz Lope Blanch, Juan M. „México.“ In: Alvar, M. *Manual de Dialectología hispánica. El español de América*. Barcelona: Ariel, 1996, s. 83

¹¹¹ Viz Vaquero de Ramírez, cit. d. s. 29.

Dále se běžně setkáme s archaickými slovními spojeními jako např.:

se me hace nebo *se me figura* místo *me parece* (zdá se mi),
cada cuando místo *de vez en cuando*,
al otro día místo *al día siguiente*,
užívání předložky *a* místo *en* ve spojení se slovesem *entrar*:
entrar a místo *entrar en*; případně s dalšími podobnými slovesy jako *ingresar*, *introducirse*, *meterse* nebo *penetrar*. Tento jev v evropské španělštině vymizel přibližně v 19. století.¹¹²

Inovace v morfosyntaxi:

Kromě těchto stále živých archaismů však v mexické španělštině najdeme i spoustu inovací a to nejen na poli lexikálním, ale i na poli morfosyntaktickém. Zde jsou nejčastější příklady těchto změn:¹¹³

ir + gerundium:

Velmi časté je používání opisných slovesných vazeb s gerundiem, vazby však nutně nemusí vyjadřovat průběhovou děje:

„No lo he visto todavía, voy llegando“ místo „acabo de llegar“ vyjadřující perfektivní aspekt děje,
„Espera un momento, voy acabando ya“ místo „estoy a punto de acabar“ vyjadřuje terminativní aspekt,
„Mira, vamos haciendo una cosa“ místo „hagamos una cosa“ vyjadřuje aspekt inchoativní,
„y un día, ¡que lo va viendo el vecino!“ vyjadřuje náhlý děj.¹¹⁴

¹¹² Lope Blanch, Juan M. *Estudios sobre el español de México*. México: UNAM, 1991, s. 12, viz také Moreno de Alba, cit. d., s. 26

¹¹³ Viz Moreno de Alba, cit. d., s. 27

¹¹⁴ Moreno de Alba, tamtéž, první tři příklady jsou autorovy, poslední je můj.

Andar + gerundium:

Sloveso andar se používá v opisných vazbách, pričom se vytrácí význam pohybu:

„se anda cambiando de casa“, „anda todo el día sentado, sin hacer nada,“¹¹⁵ nebo „anda muy tragona“ („moc žere“ o automobilu, věta z reklamy na jistou automobilovou značku.)

Používání opisných vazeb na úkor syntetických tvarů sloves:

Pro vyjádření budoucího děje se častěji než jednoduché futurum používá opisná vazba pro blízkou budoucnost *ir a + infinitiv*, např.: „Mañana voy a ir al médico“ místo „iré“.

V souslednosti časové se tvar jednoduchého kondicionálu často nahrazuje imperfektem vazby *ir a + infinitiv*, např.: „Me dijiste que ibas a venir“ místo „vendrías.“¹¹⁶

Předložky desde a hasta:

Předložky *desde a hasta* se užívají pro vyjádření momentu, kdy se děj uskutečňuje:

„Se casó hasta los cuarenta años“ místo „a los cuarenta años,“ nebo „Regresé desde el sábado“ místo „Regresé el sábado.“¹¹⁷

Předložky pak ztrácejí svůj původní význam ohraničování trvání děje od - do a mají spíše význam emfatický, ve smyslu „až“, „teprve“ nebo „už“. Např. „Hasta ayer lo compré“ ve smyslu „Apenas ayer lo compré.“

Někdy se tento jev zjednodušeně vysvětluje jako vynechání *no* z vazeb s předložkou *hasta*, např.

„Será publicado hasta fines de año“ místo „No será publicado hasta fines de año“,

¹¹⁵ Viz Moreno de Alba, cit. d., s. 28

¹¹⁶ Viz Moreno de Alba, cit. d, s. 28 a Moreno de Alba. *El español en América*. México: Fondo de Cultura Económica, 1995, s. 182-183

¹¹⁷ Viz Lope Blanch, J. M. „México.“ In: Alvar, M. *Manual de Dialectología hispánica. El español de América*. Barcelona: Ariel, 1996, s. 83, první dva příklady jsou autorovy.

„Cierran hasta las nueve“ místo „No cierran hasta las nueve,“

„Viene hasta las dos“ místo „No viene hasta las dos.“¹¹⁸

Spojení *con todo*:

Slovní spojení *con todo* se používá jako přípustková spojka: „*Con todo y ser pobres, hacemos por los enfermos lo que podemos.*“¹¹⁹

Funkční opozice mezi slovesnými tvary jednoduchého a složeného perfekta:

Dalším příkladem samostatného vývoje je zdánlivá preference indikativu jednoduchého perfekta před perfektem složeným (*hablé x he hablado*):

„Často se uvádí, že se v americké španělštině složené perfektum užívá zřídka a že jeho funkce ve většině případů zastává jednoduché perfektum.“¹²⁰ Jako důvod se uvádějí nejasnosti ve významech složené a jednoduché formy perfekta. Lope Blanch však konstatuje, že oba předpoklady jsou mylné, tyto dvě formy se v Mexiku pouze užívají odlišně od španělské normy.¹²¹

Na rozdíl od Španělska, se v Mexiku a v celé Hispánské Americe běžně užívá jednoduchého perfekta pro všechny děje chápané jako ukončené, i když se staly „dnes“ nebo „tento týden“ apod. Tento jev je rozšířen ve všech vrstvách obyvatelstva a není chápán jako nespisovný. Tedy „Hoy perdí las llaves“ proti španělskému „Hoy he perdido las llaves“ apod.¹²²

¹¹⁸ Viz Moreno de Alba, J. G. *El español de América. El español de México*. cit. ed., s. 28 a Moreno de Alba, *El español en América*. cit. ed, s. 193-194

¹¹⁹ Viz Moreno de Alba, J. G. *El español de América. El español de México*. México: Asociación Nacional de Universidades e Institutos de Enseñanza Superior, 1972, s. 27, příklad je autorův.

¹²⁰ Lope Blanch, J. M. *Estudios sobre el español de México*. México: UNAM, 1991, s. 131

¹²¹ Tamtéž.

¹²² Viz Lope Blanch, J. M. „México.“ In: Alvar, M. *Manual de Dialectología hispánica. El español de América*. Barcelona: Ariel, 1996, str. 84, příklady jsou mé vlastní.

Rozdíl v užití obou forem spočívá tedy spíše v rozdílu chápání aspektu slovesa. Ve španělské normě je aspekt obou forem perfektivní a relevantní je vzdálenost popisovaného děje v čase od momentu, který mluvčí vnímá jako „teď“. V mexické normě má aspekt jednoduchého perfekta hodnotu perfektivní a/nebo jednorázovou a aspekt složeného perfekta je durativní nebo iterativní. Časová vzdálenost od současnosti není tak důležitá.¹²³

Složeného perfekta tedy mexický mluvčí použije pro děje, které začaly v minulosti, pokračují v současnosti a dokonce se mohou vztáhnout i do budoucnosti: „Desde entonces sólo *he sido* una carga para ti.“ „Siempre *he usado* lentes.“ Pokud Mexičan řekne „Este mes *estudié* mucho“, míní tím, že už dále nestuduje, kdežto prohlásí-li „Este mes *he estudiado* mucho“, znamená to, že ve studiu stále pokračuje. Věta „Hoy *he perdido* las llaves“ bude tedy znít mexickému mluvčímu jako nesmysl, protože děj ztracení klíčů je chápán jako jednorázový a ukončený. Pokud bychom ovšem dodali: „Hoy *he perdido* las llaves varias veces (y siempre las *he encontrado*)“ pak by výpověď odpovídala iterativnímu aspektu složeného perfekta v mexické mluvě a smysl by dávala. Rozdíl mezi jednorázovým aspektem děje vyjádřeným jednoduchým perfektem a mezi durativním nebo iterativním aspektem děje vyjádřeným složeným perfektem můžeme vidět také na příkladech: „Eso ya lo *discutimos* ayer“ a „Eso lo *hemos discutido* muchas veces.“¹²⁴

Proto se také v Mexiku užívá po výrazech *desde que*, *cuando* nebo *cuándo* výhradně jednoduché perfektum, protože vyjadřuje moment, bod v čase, od kterého se děj uskutečňuje: „Desde que la *conocí*, la *he visto* casi a diario“ (naopak *he visto* vyjadřuje opakovanost děje), „Cuando *llegaste*, yo no

¹²³ Viz Lope Blanch, J. M. *Estudios sobre el español de México*. México: UNAM, 1991, s. 131 a Lope Blanch, J. M. „México.“ In: Alvar, M. *Manual de Dialectología hispánica. El español de América*. Barcelona: Ariel, 1996, str. 84

¹²⁴ Viz Moreno de Alba, *El español en América*. cit. ed, s. 185-187

estaba" nebo „¿Cuándo llegaste?" proti španělskému „¿Cuándo has llegado?"¹²⁵

Naopak mexický mluvčí jednoduchého perfekta nepoužije, pokud má děj opakovaný charakter: „No la he pasado bien estos últimos días."¹²⁶

Další syntaktické odlišnosti:

Adverbializace adjektiv:

Tento jev je rozšířený na všech sociokulturních úrovních a není vnímán jako lidový. Badatelé uvádějí výrazy jako „habla lindo," „venía muy rápido," „huele feo," „me cae gordo," apod., jež mohou potvrdit z vlastní zkušenosti, stejně jako zvláštní chování adverbia „medio." To se naopak používá, jako by bylo adjektivem, tedy s přechylováním rodu a s plurálovou koncovkou, např. „andan medias distraídas."¹²⁷

Se lo di (a ellos) > se los di:

Je zvláštní, že přestože se v mexické mluvě vůbec neobjevuje leísmo ani laísmo, na všech sociokulturních úrovních se můžeme setkat s velmi častou anomálií v užívání nepřízvučných osobních zájmen.¹²⁸ Ve větných konstrukcích s oběma předměty, přímým v siguláru a nepřímým v plurálu, zastoupenými zájmeny, dochází k přesunu plurálové koncovky ze zájmena předmětu nepřímého na zájmeno předmětu přímého. „Di el documento a tus amigos" > „Se los di." místo „se lo di"¹²⁹ Je to proto, že neměnné zájmeno *se*, jež zastupuje ve výpovědi zájmeno předmětu nepřímého *les*, nemůže přejmout

¹²⁵ Viz Lope Blanch, *Estudios...*, cit. ed. s. 136, příklady jsou autorovy.

¹²⁶ Viz tamtéž, příklad je také autorův.

¹²⁷ Viz Moreno de Alba, *El español en América*. cit. ed. s. 190 a Vaquero de Ramírez, cit. d. s. 32 – 33 a Lope Blanch, J. M. et al. *El español hablado en México*. México: Comisión Nacional para la Defensa del Idioma, 1982, s. 22

¹²⁸ Viz Lope Blanch, J. M. „México." In: Alvar, M. *Manual de Dialectología hispánica. El español de América*. Barcelona: Ariel, 1996, s. 83

¹²⁹ Viz tamtéž a Moreno de Alba, tamtéž.

jeho plurálovou koncovku, a tak ve snaze zabránit jednomu nedorozumění vzniká půda pro další nedorozumění. Tento jev je nicméně velmi vitální a vyskytuje se běžně i na Antilách, v Kolumbii, v Panamě, na pobřeží Peru a ve Venezuele.¹³⁰

María Vaquero de Ramírez dodává, že podle výzkumů z roku 1992, má tento jev patrně původ už v 16. století na americkém kontinentě.¹³¹

Tázací příslovce (qué tan místo cuán):

Mnohem častěji než standardní příslovce *cuán* nabo *cuánto* se používá vazba *qué tan*, nebo *qué tanto* a není považována za nespisovnou. Např.: „¿Qué tan largo es el viaje?“/“¿Cuán largo es el viaje?“ nebo „¿Qué tanto dura el viaje?“/“¿Cuánto dura el viaje?“¹³²

Chybné skloňování některých sloves

Při skloňování sloves s vokalickou změnou v kmeni se občas, zejména u méně často užívaných sloves, objevují tvary bez diftongizace, např. „que no force la cerradura“ místo „fuerce“ nebo „él solda los metales“ místo „suelta“, „Deja que el arroz se coza“ místo „cueza“. Tento jev je častější hlavně u méně vzdělaných vrstev obyvatelstva.

Poněkud běžnějším jevem je ruptura diftongu u některých sloves zakončených na -iar:

„El banco negocía un préstamo“ místo „negocia“,

„No diferencio entre los colores“ místo „no diferencio“

nebo „Te financio la obra“ místo „te financio“¹³³

Personalizace slovesa haber:

¹³⁰ Viz Vaquero de Ramírez, María. *El español de América II. Morfosintaxis y léxico*. Madrid: Arco Libros, 1996, s. 22

¹³¹ Tamtéž, Vaquero de Ramírez odkazuje na práci C. Companyho, Un cambio en proceso: 'El libro, ¿Quién se los prestó?' In *Scripta Philologica in Honorem Juan M. Lope Blanch II*. México: UNAM, 1992

¹³² Viz Lope Blanch, J. M. et al. *El español hablado en México*. México: Comisión Nacional para la Defensa del Idioma, 1982, s. 13

¹³³ Viz tamtéž.

Podobně jako jinde v hispanoamerických zemích, i v Mexiku se běžně vyskytuje sloveso *haber* ve 3. osobě plurálu. Lope Blanch uvádí tyto příklady: „Hubieron muchas fiestas“, „Habemos muchos inconformes“ a jev se rozšiřuje i na pomocná slovesa: „Van a haber muchas protestas,“ „Debían haber más de cien personas.“¹³⁴

Dequeísmo a queísmo:

Záměna vazeb *que* a *de que* je obecně rozšířeným jevem po celém hispánském světě. Lope Blanch uvádí příklady s nadbytečnou předložkou: „Me dijo *de que* lo haría,“ „No permitirán *de que* te salgas,“ nebo dokonce „Así es *de que* ...“ a naopak příklady s předložkou vynechanou: „Me alegro (-) *que* haya venido,“ „Estoy seguro *que* lo hará.“ Lope Blanch spojuje tento jev s celkově chybným užíváním předložek, jež je také běžné v celém hispanofonním světě.¹³⁵

¹³⁴ Viz Lope Blanch, J. M. „México.“ In: Alvar, M. *Manual de Dialectología hispánica. El español de América*. Barcelona: Ariel, 1996, s. 83 a Moreno de Alba, *El español en América*. cit. ed, s. 191

¹³⁵ Viz Lope Blanch, J. M. „México.“ In: Alvar, M. cit. d. s. 84 a Vaquero de Ramírez, cit. d. s. 34

3.3. Lexikum mexické španělštiny

Téměř všichni autoři se zmiňují o jisté dualitě ve slovní zásobě hispánské Ameriky a potažmo Mexika, která vychází z historických, zeměpisných a sociálních okolností procesu hispanizace kontinentu. José Moreno de Alba tuto dualitu definuje jako současný konzervativismus a novátorství americké španělštiny ve vztahu ke španělštině evropské.¹³⁶ Podívejme se nejdříve na slovní zásobu, která se evropským mluvčím španělštiny jeví jako archaická. Používám výraz „archaismy,“ stejně jako Moreno de Alba nebo Lope Blanch, přestože oni sami s tímto označením nesouhlasí. Oba badatelé argumentují tím, že toto výrazivo je archaické, tedy zastaralé v pravém smyslu slova, pouze z pohledu evropských španělských mluvčích. V Hispánské Americe je běžnou a velmi živou součástí slovní zásoby.

Archaismy

V Mexiku se běžně užívají výrazy, které v kontextu evropské španělštiny najdeme už jen v literárních textech ze 16. a 17. století. Z různých zdrojů¹³⁷ vybírám archaismy, které znám z vlastní zkušenosti:

acalenturado místo *febril*,
acuerdo (např. *de ministros*) místo *reunión* nebo *consejo*,
alzarse místo *sublevarse*,
amarrar místo *atar*,
bagazo (dužnina, která zbyde po vymačkání šťávy z ovoce),

¹³⁶ Viz Moreno de Alba, José G. *El lenguaje en México*. México: Siglo Veintiuno Editores, 1999, s. 130, 135

¹³⁷ Viz tamtéž., str. 130-131 a Lope Blanch, J. M. *Estudios sobre el español de México*. México: UNAM, 1991, s. 41

balde (kbelík na vodu) místo *cubo*,
bravo místo *valiente*,
botar místo *tirar*, (výraz používaný původně námořníky),
candela místo výrazu *vela*, případně *lumbre* nebo *fuego* - dnes se již tolik neužívá, stále živá je však v sousloví *echarle candela* ve smyslu *echarle ganas*;
caporal místo *jefe*,
chabacano místo *albaricoque*,
chapa místo *cerradura*,
chícharo místo *guisante*,
desvestirse místo *desnudarse*,
cobija místo *manta*,
correr (vyhodit z práce) místo *echar* nebo *despedir*,
cuero místo *piel humana*,
demorarse místo *retrasarse* nebo *tardar*,
enojarse místo *enfadarse*,
ensartar (nadívat nit nebo korálky) místo *enhebrar*,
esculcar (prohledat) místo *registrar*,
estafeta místo *oficina de correos*,
expandir místo *extender*,
frazada místo *manta*,
frijol místo *judía*,
gritadera místo *griterío*,
lindo, používá se však souběžně s *bonito*,
luego místo *inmediatamente*, ale zároveň i místo *después*,
machucar místo *machacar*,
oreja (ucho nádoby) místo *asa*,
postergar místo *aplazar*,
pararse místo *ponerse de pie*,
prieto, používá se souběžně s *moreno* nebo *negro*,
recibirse (získat akademický titul) místo *graduarse*,
resfrío místo *resfriado*,
rezago místo *atraso*,
sancochar (uvařit do poloměkka),

temblor místo *terremoto*,
valija místo *maleta*,
zozzo místo *tonto*,
naide(n) místo *nadie* (tento výraz však patří do obecného jazyka a uslyšíme jej spíše od mluvčích z nižších sociokulturních vrstev).

Je ovšem nutno podotknout, že většina výrazů standardní španělštiny se buď používá paralelně s těmito archaismy nebo je běžně srozumitelná pro všechny mluvčí.

Indigenismy

Díky vlivu substrátu indiánských jazyků se v mluvě veškerého mexického obyvatelstva velmi často objevují slova, která mají v těchto jazycích svůj původ. Podle studie Lopeho Blanca z r. 1969 však tvoří indigenismy co do počtu celkově méně než jedno procento mexického lexikálního korpusu (počítají se pouze kořeny slov).¹³⁸ Také nedochází k přejímání nových indigenismů do španělštiny, naopak živé nativní jazyky přejímají slova pro nové jevy ze španělštiny. Moreno de Alba již v roce 1972 konstatoval, že se vliv indiánského substrátu na mexickou španělštinu neustále snižuje.¹³⁹ Indigenismy, které nacházíme v mexické španělštině i ve variantách ostatních hispanoamerických zemí, jsou tedy většinou slova označující věci a jevy z Nového světa, pro které neměli španělští dobyvatelé adekvátní pojmenování. Nejpočetnější jsou nahuatlismy.

¹³⁸ Viz Lope Blanch, Juan M. *Léxico indígena en el español de México*. México: El Colegio de México, 1979, s. 29

¹³⁹ „La fuerza del sustrato indígena está en franco retroceso y no deja sentir ya, prácticamente su influjo.“ Moreno de Alba, José G. *El español de América. El español de México*. México: Asociación Nacional de Universidades e Institutos de Enseñanza Superior, 1972, s. 30

Nahuatlismy

Kromě výrazů, které přešly do běžné španělské (v některých případech i celosvětové) slovní zásoby, jako jsou *tomate, chocolate, cacao, chile, tequila, coyote, ocelote, quetzal, aguacate, cacahuate, chicle, hule, jícara, petaca, petate*, nebo *tocayo*,¹⁴⁰ obohacuje mexickou španělštinu spousta dalších nahuatlismů, které se podílejí na její osobitosti.

Některé výrazy koexistují se svými španělskými ekvivalenty jako např. *cuate* a *amigo* (nebo také s výrazy *compañero, hermano*, případně *mano*), *guajolote* a *pavo* (které v některých oblastech alternují ještě s výrazy *total* nebo *pípilo*, nicméně *guajolote* se používá spíše pro označení živého krocana, kdežto španělský výraz *pavo* označuje krutí maso nebo krocana určeného ke konzumaci¹⁴¹), *chamaco* případně *escuincle* a *niño*, *mecate* a *cuerda* nebo *reata* (provaz či provázek, původně z vlákna agáve).

V některých případech právě kvůli této koexistenci může docházet k zužování významu domorodého slova, jako právě u výrazů *chamaco* a *escuincle*, která jsou pocitována jako lehce pejorativní.

Další případy již uskutečněného zúžení významu jsou např. *tianguis* - pouliční trh (proti *mercado*), *tlapalería* - druh železářství (proti *ferretería*) nebo *molcajete* - kamenný hmoždíř (proti *mortero*).

Některé nahuatlismy částečně nebo i úplně vytlačily španělská synonyma, např.: *tecolote* (sova) místo *búho*, *atole* (řídka kaše) místo *papilla*, *ejote* (zelený fazolový lusk) místo *judía verde*, *chapulín* (kobyłka, ale někdy z neznalosti

¹⁴⁰ Viz Lope Blanch, cit. d., s. 19 a 44

¹⁴¹ Viz Lope Blanch. *Investigaciones sobre dialectología mexicana*. México: UNAM, 1979, s. 154 - 155

i cvrček) místo *saltamontes* (případně *grillo*), *jacal* místo *choza*, *milpa* (kukuřičné pole) místo *maizal*, *papalote* (papírový drak - dětská hračka; v dnešní době také přeneseně „motýl“) místo *cometa*, *petate* (rohož z palmového listí) místo *estera* nebo *zopilote* (sup) místo *buitre*.

Z vlastní zkušenosti však mohu konstatovat, že snad kromě výrazu *judía verde* jsou všechny ostatní španělské výrazy také srozumitelné.

Kromě toho existuje samozřejmě spousta domorodých výrazů označujících věci (nejčastěji faunu, flóru, potraviny či jídla), pro které španělština odpovídající výraz nemá. Z těch nejběžnějších namátkou vybírám *cenxontle* (druh zpěvného ptáka, často komolené na *sinsonte*), *comal* (kulatý hliněný nebo kovový plát na pečení placek, případně na pražení kávy), *guacamole* (jídlo z avokáda, cibule, chile a rajčat), *huacal* (nůše, ale také nádoba vyrobená z plodu stromu *guacal*), *huipil* (ženská bavlněná vyšívaná blůza bez rukávů, která se v současnosti nosí na Yucatánu), *huitlacoche* (jedlá parazitická houba na klasu kukuřice), *ixtle* (vlákno nebo textil z agáve), *jícama* (druh zeleniny), *metate* (nástroj na drcení či mletí potravin), *mezquite* (druh stromu podobný akácii), *mole* (druh jídla), *nixtamal* (speciálně upravená kukuřičná mouka na placky), *pozole* (druh polévky), *tamal* (druh jídla)¹⁴², *tuza* (druh hlodavce), *zapote* (druh stromu s jedlými plody) apod.¹⁴³

¹⁴² V Chile však znamená „velký balík“ (*Larousse, Diccionario de la lengua española*, Ediciones Larousse, Barcelona, 1987)

¹⁴³ Viz např. Moreno de Alba, José G. *El español de América. El español de México*. México: Asociación Nacional de Universidades e Institutos de Enseñanza Superior, 1972, s. 29

Většina autorů uvádí jako příklady nahuatlismů víceméně následující soubor výrazů. Lope Blanch je na základě svého výzkumu¹⁴⁴ dělí také podle frekvence užívání.

Velmi často používané nahuatlismy jsou tedy dle odborné literatury i mé vlastní zkušenosti tyto: *aguacate* (avokádo), *apapachar* (synonymum *papachar*, objímat), *cacahuate* nebo *cacahuete* (burské oříšky), *cacao* (kakao), *coyote* (kojot), *cuate* (původní význam je dvojče, v hovorové řeči je tento výraz užíván místo *amigo*, kamarád), *chapulín*, *chicle* (jak výchozí surovina, tak výsledný produkt - žvýkačka, místo *goma de mascar*), *chino* (kudrnatý, tj. *cabello chino* místo *rizado*), *chocolate*, *ejote* (zelený fazolový lusk), *elote* (mladý kukuřičný klas, používá se i v celé Střední Americe), *guachinango* (druh ryby), *guajolote* (krocan), *hule* (guma), *jícara* (malá nádoba, původně vyrobená z dýně), *jitomate* (rajče, místo jiného nahuatlismu *tomate*), *mayate* (druh brouka), *mecate* (provázek z vlákna agáve), *milpa*, *olote* (střed kukuřičného klasu zbylý po vyloupání zrn), *papalote*, *petaca* (kufr), *petate* (rohož), *popote* (brčko), *tamal* (druh jídla), *zopilote* (*sup*, místo *buitre*).

Středně časté nahuatlismy jsou *ajolote* (druh mloka), *chichi* (ňadra), *jacal* (chýše), *tecolote*, *tianguis*, *tlacoyo* (druh plněné placky), *tlapalería*, *xocoyote* (psáno také *socoyote*, nejmladší dítě), *zacate* (vích na čištění z traviny, ve Střední Americe tráva či píce).¹⁴⁵

Mayismy

Přestože jsou jednotlivé mayské jazyky jako celek po náhuatlu hned druhými nejdůležitějšími a nejpoužívanějšími

¹⁴⁴ Viz Lope Blanch, Juan M: *Léxico indígena en el español de México*. México: El Colegio de México, 1979

¹⁴⁵ Viz Lope Blanch, Juan M. *Investigaciones sobre dialectología mexicana*. México: UNAM, 1990 a Moreno de Alba, José G. *El español de América. El español de México*. México: Asociación Nacional de Universidades e Institutos de Enseñanza Superior, 1972, s. 132

domorodými jazyky v Mexiku, zachovalo se z mayštiny v běžném jazyce nepoměrně méně slov. Lope Blanch ve své rozsáhlé studii o indigenismech v mexické španělštině z roku 1969 uvádí pouze devět výrazů: *canán* (strážce, ale používá se spíš jako místní název), *cenote*, *chilango*, *henequén*, *ixtabetún* nebo *xtabetún* (druh květiny a pálenka), *maquech* (druh brouka), *papadzul* (druh jídla), *pibil* a *salbute* (druh jídla)¹⁴⁶. María Vaquero de Ramírez v roce 1996 uvádí už pouze *henequén* (jemné vlákno z agáve, případně tkanina z tohoto vlákna) a *cenote* (hluboká přírodní vodní nádrž).¹⁴⁷

Z vlastní zkušenosti mohu potvrdit, že *henequén* a *cenote* se stále běžně používají, dále pak *pibil* jako název omáčky k vepřovému masu (*cochinita pibil*) a *chilango* (pejorativní výraz pro nafoukané lidi, dnes běžně používaný hovorový výraz pro obyvatele hlavního města; slyšela jsem však i verzi, že se jedná o výraz z jazyka totonaca z oblasti Veracruz).

Jiné indigenismy

Indigenismy pocházející z jiných indiánských jazyků (ať už z území Mexika nebo z jiných latinskoamerických zemí), označují nejčastěji místní faunu a flóru, např.: *bejuco* (liána), *caimán*, *ceiba* (druh stromu), *cocuyo* (druh světlušky), *comején* (termit), *colibrí*, *charal* (z jazyka purépecha, malá rybička), *chirimoya* (pravděpodobně z jazyka quechua), *guacamayo* (větší druh papouška), *guanábana* (druh ovoce), *guayaba* (druh ovoce), *iguana* (leguán), *jaguar* (z jazyka guaraní), *jaiba* (krab), *jején* (druh hmyzu), *loro* (menší druhy papoušků), *maguey* (agáve), *maíz*, *mamey* (druh

¹⁴⁶ Viz Lope Blanch, Juan M. *Léxico indígena en el español de México*. El Colegio de México, México 1979, str. 50

¹⁴⁷ Viz Vaquero de Ramírez, María *El español de América II, Morfosintaxis y léxico*. Madrid: Arco Libros, 1996, s. 47

ovoce), *maní*, *papa* (z jazyka quechua; v kontaktu s antillanismem *batata dalo patata*)¹⁴⁸ *papaya*, *puma* (z jazyka quechua), *tabaco*, *tapioca*, *tapir* (z jazyka guaraní), *tucán* (z jazyka guaraní), *tiburón*, *yuca*.

Další jsou např.: *butaca* (sedátko, dnes sedadlo v kině, divadle), *cacique*, *cancha* (z kečujského planina, označuje hřiště), *canoa*, *chaquira* (z jazyka chibcha, korálek), *china* (z quechua, indiánka nebo míšenka), *huarache*, (z jazyka purépecha, typ sandálu), *huracán*, *maraca* (z jazyka guaraní, hudební nástroj - chřestidlo), *naco* (z jazyka otomí, dnes se používá ve smyslu „buran“) (*e)naguas* (dámské prádlo - spodnička nebo kombiné), *piragua* (druh loďky). Výrazy, u nichž není uveden jazyk, ze kterého pocházejí, jsou pravděpodobně antillanismy.¹⁴⁹

Neologismy

Jako každý živý jazyk, i mexická španělština šla v některých aspektech vývoje svou vlastní cestou. Novinky v jazyce se samozřejmě projeví nejdříve na jeho nejpružnější složce, tedy na slovní zásobě. Jako neologismy se nejčastěji uvádějí tyto výrazy:

siempre ve smyslu definitivamente nebo k vyjádření faktu, že se mluvčí rozhodl opačně než původně chtěl: „*Siempre sí me fui de reventón, aunque mi chava me dijo que siempre no me acompañaba.*“,¹⁵⁰

aparador místo *escaparate*,

charola místo *bandeja*,

necio místo *obstinado* nebo *terco*,

¹⁴⁸ Viz Vaquero de Ramírez, María. cit. d., s. 46

¹⁴⁹ Viz Lope Blanch, J.M. et al.: *Lenguas en contacto: el español frente a las lenguas indígenas de México*. México: Comisión para la Defensa del Idioma Español, 1982, s. 49

¹⁵⁰ Viz. Moreno de Alba, José G. *El español de América. El español de México*. México: Asociación Nacional de Universidades e Institutos de Enseñanza Superior, 1972, s. 27, příklad je můj.

panteón místo *cementerio*,
pasto místo *césped*, např. „No pise el pasto,“
pena místo *verguenza*, např. „Me da pena hacerlo.“
tapete místo *alfombra*.¹⁵¹

Anglicismy

Stejně jako na celém světě, i ve španělštině se stále stupňuje vliv angličtiny na slovní zásobu. Mnoho výrazů jako *estándar*, *filmar*, *beisbol*, *club*, *coctel/cóctel*, *líder*, *cheque*, *sandwich*, *snob*, *okay* nebo *hacer clic* („kliknout“) se používá jak ve Španělsku, tak v Hispánské Americe. Některé anglicismy však ve Španělsku neuslyšíme, jako známé *carro* místo *coche*, *computadora* místo *ordenador*, *elevador* místo *ascensor* nebo *educación* místo *pedagogía*. Mexická španělština je však díky svému geografickému umístění pravděpodobně variantou s největším počtem anglicismů. Mnoho z nich je z oblasti sportu, automobilů nebo třeba moderního oblečení a téměř všechny výrazy týkající se informačních technologií jsou přejaté. Některé se používají paralelně se svými španělskými protějšky.

Mezi běžně používané anglicismy v Mexiku tedy patří např.

accesar (alternuje s „*acceder*“), *aplicar* (ve významu přihlásit se někam, alternuje s výrazem „*postular*“), *asumir* (ve významu předpokládat, alternuje se správným výrazem „*suponer*“), *bar*, *básquetbol*, *bat*, *beisbol*, *bermudas*, *bikini*, *bistec*, *box(eo)*, *brasier* (psáno i *brassiere*, galicismus přejatý do španělštiny přes angličtinu) *cátcher*, *claxon*, *clip*, *closet* (komora), *club*, *clutch* (spojka u auta), *coctel* (psáno bez přízvuku na rozdíl od Španělska), *convertible*

¹⁵¹ Tamtéž, s. 27, 28

(kabriolet, na rozdíl od španělského *descapotable*), *champú* (někdy vyslovováno i jako šampú), *chechar* (zkontrolovat), *chequera*, *emergencia*, *esmoquin*, *expres*, *fault*, *full-time* (práce na plný úvazek), *futbol*, *gol*, *hit* (vyslovováno jako /xit/), *hobby* (vyslovováno /xóbi/), *home* (vyslovováno /xom/), *jonrón* („homerun“ v baseballu), *jeep*, *jet*, *kínder* (alternuje s „jardín de niños“), *knockout*, *líder*, *lonche* (svačina nebo lehký oběd, nejčastěji sendvič [torta], který si člověk s sebou bere do školy či zaměstnání), *lonchera* (krabička na zmíněnou svačinu či oběd), *lonchería* (stánek či bistro, kde se prodává „lonche“), *mitin*, *nylon*, *overol*, *panqué*, *pay* (koláč, z anglického pie), *puđín* (někdy psáno i *budín*), *raund*, *réferi* (rozhodčí), *refrigerador* (běžně zkracováno na *refri*), *rentar* (místo *alquilar*), *reversa*, *rin* (ráfek u kola auta), *ron*, *set*, *shorts* (krátké kalhoty), *show*, *socket*, *sport* (o typu oblečení), *strike* (psáno také *stráik* nebo *estráik*), *suéter* (nikdy ne *jersey* jako ve Španělsku), *supermercado* (běžně zkracováno na *el súper*), *tennis*, *vagón*, *whiskey* nebo *yonque* (z anglického junkyard, používáno ve významu vrakoviště).

Už méně se používají výrazy jako *barman*, *bell-boy*, *box-spring*, *folder*, *grill*, *handicap*, *jockey*, *manager*, *mesanín*, *penthouse*, *pullman*, *sprint*, *strapless*, *switch*, *túner*, *videotape* nebo *zipper*.¹⁵²

Je však zajímavé, že v Mexiku se zásadně nepoužívá ve Španělsku běžné *aparcar*, pouze *estacionar*, případně *parquear* v oblasti hranice s USA.

Spanglish

¹⁵² Všechny tyto příklady viz Moreno de Alba, José G. *El lenguaje en México*. México: Siglo Veintiuno Editores, 1999, s. 134, 135

S přejímáním slov z angličtiny úzce souvisí i vznik fenoménu spanglish, živelného mísení španělštiny a angličtiny po obou stranách hranice mezi Mexikem a Spojenými Státy (tzv. „*franja fronteriza*,” příhraniční pás) a v oblastech se silným zastoupením hispánského obyvatelstva. Můžeme jej slyšet jak na ulici, tak i na některých radiových nebo televizních stanicích, zejména v USA a v posledních letech dokonce i v psané podobě v některých časopisech vydávaných v USA. Nejde jen o přejímání jednotlivých slov z jednoho jazyka do druhého, ale také o střídání kódu.¹⁵³ Španělština a angličtina se používá střídavě, často v jedné větě (např. „*You´ve got a nasty mancha on your camiseta.*”) ¹⁵⁴.

Protože jde o fenomén v procesu vývoje, není jednoduché určit nějaká pravidla nebo systém pro tento vyvíjející se hybridní „jazyk.” Nicméně i zde existují jisté trendy, často takové, které se běžně odehrávají při střídání či vstřebávání jednoho jazyka druhým.

Například nejpravděpodobněji převzaté termíny jsou takové, které označují jevy, pro něž nemá přebírající jazyk vhodný ekvivalent. Do angličtiny (a potažmo do spanglish) takto přecházejí nejčastěji výrazy pro mexická jídla (*burrito, enchilada, flan, taco, tamal*) nebo slova související s mexickou kulturou (*machismo, piñata*).

Slovní zásoba přechází z angličtiny do španělštiny zpočátku beze změn zejména u slov souvisejících s obchodem nebo informační technikou, např. *marketing, merchandising, rating, CD-Rom, flash* (blesk u fotoaparátu). Některé termíny jako např. *email* nebo *link* koexistují se svými španělskými

¹⁵³ Viz Čermák, F. cit. d. s. 58. Také code-switching, intercambio de códigos nebo alternancia de códigos; pro spanglish viz např. Betti, Silvia. „Spanglish escrito en USA. Un ejemplo, la revista LATINA.“ [Online]. [Cit. 20. srpna 2008]. <http://www.cuadernoscervantes.com/art_49_latina.html>

¹⁵⁴ Viz Betti, S. cit. d.

ekvivalenty (*correo electrónico, enlace*). Ve většině případů jsou tato přejatá slova mužského rodu. Výraznou výjimkou je *la internet*, pravděpodobně kvůli synonymnímu termínu *la red*. Varianta *el internet* se však také používá. Slova, která jsou do jazyka přejata z populární kultury se také většinou nemění (*OK, sexy, cool, Top 40, názvy hudebních stylů*).

U jiných slov se mění pravopis, aby lépe vyhovovala podobě přijímajícího jazyka. To platí zejména pro slovesa; infinitiv se vytváří pomocí přípony *-ear*, případně *-ar* a časování takových sloves je pak pravidelné podle první slovesné třídy, např. *cliquear* nebo *cliqear* (to click, „kliknout myší“), *emailear* (to email, odpovídá vlastně českému hovor. „mailnout“),¹⁵⁵ *pompear* (to pump gasoline, čerpat benzín), *postear* (to post, psát do internetových fór) nebo *tipear* (to type, psát na stroji).

Také jsou časté doslovné překlady z angličtiny do španělštiny, jejichž význam může být pro mluvčího, který v této oblasti nežije, dost nesrozumitelný, např. „*Te llamo para atrás*“ ve významu „zavolám ti zpátky“ („I'll call you back“).

Některá španělská slova mění svůj význam pod vlivem podobně znějících anglických protějšků s odlišným významem (tzv. false cognates nebo falsos amigos). Příkladem může být slovo *carpeta*, které v příhraniční oblasti neoznačuje složku (na dokumenty) nýbrž koberec (angl. *carpet*). Můžeme tedy slyšet např. větu „*Voy a vacumear la carpeta.*“ Ve významu „složka“ pak mluvčí použije anglicismus *folder* (psáno i *fólder*).

¹⁵⁵ Mimo oblast spanglish se však používají výrazy *hacer clic* nebo *mandar un email*, jak bylo uvedeno výše.

Další lexikální zvláštnosti

Kolokvialismy či mexikanismy:

Jako v každém jazyce, i v mexické španělštině nalezneme spoustu velmi živých kolokviálních výrazů, používaných v běžné mluvě bez ohledu na sociokulturní příslušnost mluvčího. Zde jsou některé nejčastější příklady, se kterými jsem se za svého pobytu v Mexiku setkala:

Již několikrát zmíněné *ahorita* - jedno z charakteristických slov pro mexickou španělštinu, může znamenat jak fakt, že se děj odehraje okamžitě („¿Cuándo dices que empieza? - ¡Ahorita!“), tak blíže nedefinovaný časový úsek, jehož délka závisí na úsudku mluvčího („Ahorita vengo.“). Výraz může označovat i nedávnou minulost nebo právě dokončený děj: „Ahorita estuve escuchando un disco.“ Výraz *ahorita* se používá např. i na Kubě, v Peru a v Portoriku.¹⁵⁶

¿Mande? (např. „¿Mande patrón?“: ze slovesa mandar užívané ve smyslu „Prosím? Co potřebuješ/potřebujete?“ nebo také ve smyslu „Cože?“ Použit v tomto smyslu jinak běžné ¿Qué? je považováno za poněkud nevychované. Výraz *mande* se dříve užíval i ve Španělsku, ale je na ústupu a současná generace jej už nepoužívá.¹⁵⁷

Některí mluvčí používají v hovorové mluvě kromě výrazu *mande* také slůvko *eu* (např. „¡Toño! - ¿Eu?“)¹⁵⁸

Také výplňové slůvko *este* je příznačné pro mexické mluvčí, často v kombinaci se známým výplňovým slůvkem *pues*,

¹⁵⁶ Viz internetové fórum pro profesionální překladatele WordReference.com, [Online]. [Cit. 7. srpna 2008]. Dostupné z: <<http://www.wordreference.com>>; informace samotných rodilých mluvčích. Kde není uveden zdroj, jsou příklady mé vlastní.

¹⁵⁷ Viz tamtéž.

¹⁵⁸ Viz tamtéž.

užívaným v celém hispanofonním světě. Např. „...este y pues no, dijo que no...”

Charakteristická pro mexickou španělštinu jsou také známá citoslovce *ándale* či *án dele* nebo *órale*, používaná zejména k přitakání. (Byla jsem svědkem kouzelné věty: „Órale, p' s qué bien padre, ¿no?”)

Citoslovce *híjole* vyjadřuje spíše úlek (např. „¡Híjole, dejé los frijoles en la lumbre!”)

Citoslovce *¡n'ombre!* (zkrácené „no hombre”) se používá ve smyslu „jasně, že ne” nebo ke zdůraznění informace, něco jako české „ne, fakt”: „¡N'ombre, si vieras lo bonito que salió!”

Velmi častý je také výraz „¿cómo ves?” ve smyslu „co tomu říkáš?” používaný i v hovorové řeči.

Výraz „haz de cuenta que...” se i v hovorové řeči používá místo „imagínate que...”, tedy „představ si, že...” Stejně častý je však i výraz *fíjate*, někdy používaný i jako citoslovce.

Velmi častý výraz *ni modo* nebo věta „¿Qué le vamos a hacer?” vyjadřují rezignaci: „¡Pos ya ni modo!” - „Tak s tím už nic nenaděláme”.

Výraz „cómo le hacemos” pro změnu vyjadřuje „a co teď?” („Nos quedamos sin gasolina. Y ahora, ¿cómo le hacemos?”)

Ptá-li se mluvčí na otázku, u níž předpokládá souhlas, použije často výrazu „sí, ¿no?” (např. „Esto lo ponemos acá, sí, ¿no?”)

Místo solamente říkají Mexičané často *nada más* nebo v obecné mluvě zkrácené *nomás*.

Výraz *así nomás* pak znamená „jen tak“ (např. „Se fue así nomás, sin decir nada.“

Výraz „como quien dice“ znamená „jinými slovy“, např. „Está pasado de peso; como quien dice, gordo.“

Výraz *'ora sí* (zkrácené „ahora sí“) se používá ve významu „tentokrát“: „¡'Ora sí que vas a ver! Ya no te burlas de mí.“ Podobně se také používá výraz „ya estuvo bueno.“

Další časté mexikanismy jsou např.:

platicar místo *conversar* (používá se také ve Střední Americe);

lastimar ve smyslu *hacer daño*;

chavo, chava místo *muchacho, muchacha*;

fresa místo anglicismu *snob*;

chamba místo *trabajo*, spolu s příslušným slovesem *chambear* - *trabajar*;

igual ve smyslu *tal vez* („Igual me habla hoy.“ - Možná mi dnes zavolá.)

a *poco* používané ve smyslu „fakt?“ „nekecej!“)např. „¡A poco se lo íbas a dar!“ - Nepovídej, že bys mu to dal!)

Charakteristický pro obecnou mluvu je také výraz *güey* (s grafickými alternativami *wey* a *güé*) užívaný jednak podobně jako české „vole,“ tedy jako hovorové výplňové slovo, familiární oslovení kamaráda (hlavně mezi mládeží: „Güey, ¿cómo 'stás?“) nebo více či méně pejorativní označení jiné osoby („¿Cómo puedes decir eso? Estás bien güey.“); jednak ve smyslu „chlápek“, „týpek,“ (podobně jako španělské

„tío“ nebo univerzální „fulano,“ např.: „... y vino un güey y me dijo...“).

Stále ještě se používá výraz „Qué onda?“ ve smyslu „Jak je?“ nebo „Co se děje?“, ačkoli již ne tak často jako dříve. Častější je dnes v tomto významu pravděpodobně slovní spojení „¿Qué pasó?“ případně „¿Qué pasó, mano?“ nebo „¿Qué me cuentas?“

Také výrazy *buena onda* nebo *mala onda* se stále používají k vyjádření, že je něco dobré, či špatné, zejména mluvíme-li o lidech. („Pepe es bien mala onda.“)

Zajímavé je používání výrazu *(que) conste*, např. „Que conste que no soy mala onda, simplemente, así es esto.“

Relativně novým mexikanismem je slovní spojení „¡Qué padre!“ hovorové místo „¡Qué bien!“ nebo „¡Qué bonito!“ Často se používá ve tvaru superlativu absolutního: „¡Está padrísimo!“ (Výraz se rozmohl původně mezi mládeží, ale už na začátku devadesátých let dvacátého století pronikl do televizních reklam.)

Výraz „¿cómo crees?“ se používá ve smyslu „to není možné“ nebo „opravdu?“

Dále se můžeme setkat s výrazy jako např.
ruletero místo *taxista*,
drogas místo *deudas*, také *endrogado* místo *endeudado*
(zadlužený),
reventón místo *fiesta*,
hey, psáno také *ey*, užívané v hovorové mluvě jako přitakání
(např. „Ya está listo? - Hey.“).

Další typicky mexické výrazy, které však nejsou hovorové a běžně se používají, jsou např. tyto: místo *de nada* se často říká *para servirle*, dále *balaceo* místo *tiroteo*, charakteristické *bueno* místo *diga* (do telefonu) případně *chabacano* místo *albaricoque* (meruňka).

4. Přepis a analýza nahrávek rodilých mluvčích

Území státu Guanajuato patří z dialektálního hlediska do oblasti náhorní planiny středního Mexika (Altiplano central). Zde je pro jazykový úzus určující vliv hlavního města Méxika, jenž se postupně stále zvětšuje a rozšiřuje, mimo jiné i díky sdělovacím prostředkům. Nicméně větší či menší odlišnosti v mluvě jednotlivých dílčích oblastí Altoplana stále přetrvávají.¹⁵⁹ Postihnout odlišnosti mezi mluvou hlavního města a mluvou ve státě Guanajuato je však pro cizince značně obtížné, protože se tyto rozdíly pohybují spíše v oblasti intonace (rodilá mluvčí mne ujistila, že v hlavním městě „tienen una tonadita diferente“). Zcela jistě se také najdou jemné rozdíly ve slovní zásobě, v náhodném rozhovoru se však nemusí vůbec vyskytnout. Bez detailního studia a pomoci map v Mexickém lingvistickém atlasu bohužel není možné toto téma dále rozvést.

Přepis nahrávky č. 1

Guanajuato, listopad 2000;

Informant: květinářka, necelých 40 let, základní vzdělání, původem ze státu Guanajuato;

volný rozhovor

- ...Ah, o sea que allá en Estados Unidos también usan estas flores.

- ¿Sí?

¹⁵⁹ Např. nazalizace koncového -s ve státě Jalisco zmíněná v kapitole věnované fonetice.

- Sí, porque mi esposo trabaja allá y est- y allá, allá las veo, o sea ... cuando trabaja allá en los árboles y en todo eso, se da cuenta. Y aquí en Guanajuato, aquí en Guanajuato, la tradicional es ésta, la mano de león que es roja, y la amarilla que se llama cempazúchil.

- Cempazúchil.

- Cempazúchil. Tenemos polán, tenemos este... d'este pinocho, se llama pinocho...

- Ah, este pequeño.

- Este pe- pinocho, y aquella se- es nube, aquella que, que está allá...

- La blanca.

- Sí, eh, es la tradicional, de ésta...

- ...nosotros aquí vivimos a veinte minutos de aquí, del centro, adonde vivimos se llama La sauceda... La sauceda, Guanajuato, está por la carretera que va rumbo a San Miguel, a Juventino Rosas, para allá. No sé si han pasado por allá, en donde venden gorditas y todo eso, está una... allí, allí tienen su pobre casa, allí vivimos nosotros, este, y qué más le puedo decir...

- ¿Y tiene una familia grande, o cómo es?

- No, tengo once años de casada y tengo dos hijos, uno de ocho años y uno de cuatro años. Él es mi esposo y...

- Ah, mucho gusto.

- Él se llama Antonio Olmosa y yo María Isabela Redondo Rodríguez. Mi hijo se llama Jonathan Antonio Olmosa Redondo y el otro se llama, el más grande se llama Diego Armando Olmosa Redondo. Es mi grande familia.

- ¿Y sus padres también son de aquí de Guanajuato?

- Sí, aquí están ellos, al otro lado vendiendo.

- Ah, también vendiendo...

- Toda la familia, mi familia, mía, y su familia de él, pero allí están hasta el otro lado.

- Ajá, y ¿ven- todos venden flores?

- Todos vendemos lo mismo. Ahorita ésto es la tradición de ahorita. Después vendemos en... a veinticinco... y después se viene la otra tradicional de- de diciembre, que vendemos todo para los nacimientos. Que es de biznagas, organitos... se vienen y se llevan muchas cosas para el otro lado de aquí. O sea que vendemos figuras de... se arman con troncos, de madera de árbol ya disecado. Y también vendemos allá en El cantador, allí estamos. Ahora usted dígame cómo se llama.

Fonetický přepis nahrávky č. 1 podle RFE

[| a | o 'sea ke a'ya en eʃ'taðos u'nidoʃ tam'bjen 'usan 'eʃtas 'flores]
si || si | 'porke mi es'poso tra'ʔaxa a'ya i est i a'ya | a'ya laz 'ʔeo | o 'sea |
'kwaŋdo tra'ʔaxa a'ya en los 'arʔoles i eŋ 'toðo 'eso | se ða 'kweŋta | i a'ki eŋ
gwana'xwato | a'ki eŋ gwana'xwato | la traðisjo'nal es 'eʃta | la 'mãno ðe le'oŋ ke
ez ř'oxa | i la ama'riya ke se 'yama sempa'suçil]
[sempa'suçil]
[sempa'suçil | te'nẽmos po'lan | te'nẽmos 'eʃte | d'eʃte pi'noço | se 'yama pi'noço
[a | 'eʃte pe'keŋo]
['eʃte pe pi'noço | i a'keya se ez 'nuʔe | a'keya ke | ke eʃ'ta a'ya]
[la 'ʔlaŋka]
[si | e | ez la traðisjo'nal | de 'eʃta || no'sotros a'ki ʔi'ʔimos a 'ʔeĩte mi'nutoʒ ðe
a'ki | ðe' seŋtro | a'ðoŋde ʔi'ʔimos se 'yama la saũ'seða | la saũ'seða |
gwana'xwato | eʃ'ta por la kaĩre'tera ke ʔa řumbo a sam mi'gel | a xuʔeŋ'tino
řosas | 'para a'ya | no se si am pa'saðo por a'ya | eŋ 'doŋde 'ʔeŋdeŋ gor'ditas i
'toðo 'eso | eʃ'ta 'una | a'yi | a'yi 'tjenẽn su 'poʔre 'kasa | a'yi ʔi'ʔimoz no'sotros ||
'eʃte | i ke maz le 'pweðo ðe'sir
[i 'tjene 'una fa'milja 'graŋde | o 'komo es]
[no | 'teŋgo 'oŋse 'aŋoʒ ðe ka'saða i 'teŋgo ðos 'ixos | 'ũno ðe 'oço 'aŋos i 'uno ðe
'kwatro 'aŋos | el ez mi es'poso i]
[a | 'muço 'guʃto]
[el se 'yama aŋ'tonjo ol'mosa i yo ma'ria isa'ʔela ře'ðoŋdo řo'drigues | mi 'ixo se
'yama yo'natan aŋ'tonjo ol'mosa ře'ðoŋdo i el 'otro se 'yama | el maz 'graŋde se
'yama 'ðjego ar'mãŋdo ol'mosa ře'ðoŋdo | ez mi 'graŋde fa'milja]
[i sus 'paðreʃ tam'bjen soŋ de a'ki ðe gwana'xwato]
[si | a'ki eʃ'tan 'eyos | al 'otro 'laðo ʔeŋ'djeŋdo]
[a | tam'bjem beŋ'djeŋdo]
['toða la fa'milja | mi fa'milja | 'mia | i su fa'milja ðe el | 'pero a'yi eʃ'tan 'aʃta el
'otro 'laðo]
[a'xa | i ʔen 'toðoz 'ʔeŋdeŋ 'flores]
['toðos ʔeŋ'demos lo 'mihmo || ao'rita 'eʃto ez la traðisjoŋ de ao'rita | des'pwez
ʔeŋ'demos en | a ʔeĩti'siŋko | i ðes'pwes se 'ʔjene la 'otra traðisjo'nal de ðe

đi'sjembre | ke Ĕeŋ'demoŝ 'tođo 'para loz nasi'mjeŋtos | ke ež đe Ĕiz'nagas |
orga'nitos || se 'Ĕjenĕn i se 'yeĔam 'muĕ^as 'kos 's 'para el 'otro 'lađ^o đe a'ki || o
'sea ke Ĕeŋ'demos fi'guraž đe | se 'armãŋ koŋ 'tronkos | de ma'dera đe 'arĔol ŷa
đise'kađo || i tam'bjem beŋ'demos a'ya en el kaŋta'dor | a'yi eŝ'tamos || a'ora
uŝ'ted 'đigame 'komo se 'yama]

Analýza nahrávky č. 1

Po fonetické stránce nás v této nahrávce nepřekvapí výskyt v různé míře oslabených vokálů (vocales caedizas), nejvýrazněji ve větě: „...se vienen y se llevan muchas cosas [múch^as kós[´]s] para el otro lado [láđ[°]] de aquí.“

V rychlé mluvě nalezneme třikrát oslabenou výslovnost /s/, dvakrát v koncové poloze: - todos vendemos [tódos vendémos], jednou aspirací uprostřed slova: mismo [míhmo] (ve větě „...todos vendemos lo mismo“).

Pouze jednou se vyskytuje asibilace /r/ a to na švu slov po /s/: es roja [es řóxa].

Po stránce morfosyntaktické nalézáme některé jevy charakteristické pro Latinskou Ameriku, např. výraz „su familia de él“ a stejně tak užití některých sloves jako zvratných, zejména venir: „se vienen“. Dále nalézáme nesprávné použití příslovce: „adonde vivimos se llama La saucedá“ místo „donde vivimos“.

Také je velmi časté vybočování z vazby a nedokončování vět, také opakování některých slov, slovních spojení nebo i celých vět (zejména, když mluvčí přemýšlí nad tím, jak pokračovat), jevy běžné pro mluvený projev.

Po stránce lexikální upoutá na první poslech téměř výlučné používání výrazu „allá“ místo „allí“, typické pro Hispánskou Ameriku. Dále se často vyskytuje výplňové slůvko „este“ (příp. „éste“), které je charakteristické pro mluvený projev téměř všech mexických mluvčích, jak v obecné mluvě, tak v mluvě hovorové. Nepřekvapí také použití slova „ahorita“ místo „ahora“, někdy až redundantně: „Ahorita ésto es la tradición de ahorita.“

V nahrávce nenalézáme nic, co by odporovalo popisu mexické španělštiny - konkrétně varianty mluvené v oblasti státu Guanajuato, v odborné literatuře.

Přepis nahrávky č. 2

León, Guanajuato, leden 2000

Informant: prodavač u stánku na ulici, vyššího věku, minimálního vzdělání (pravděpodobně nedokončená večerní škola pro dospělé), původem z Lagos de Moreno, stát Jalisco, žijící od osmi let v městečku Silao, stát Guanajuato, volný rozhovor.

- ¿De dónde es usted?

- Ah, pues yo, soy de aquí de Lagos...

- Ah, ¿de Lagos?

- De Lagos, sí. De, cómo se llama? Primero de Mayo, de Lagos, Jalisco. Me vine aquí de, de ocho años, de ocho años vivo aquí. Aquí (nesrozumitelné), como quien dice.

- ¡Qué bien!

- Ya tengo aquí, ya, pos ya, aquí me voy a morir, yo creo. Y yo pa ahí ya no voy a ir.

- Ah, muy bien. ¿Y su familia? ¿También está aquí?

- Aquí vive, toda.

- Toda su familia, ah.

- Vivían unos tíos ahí, pos, sabe si vivían o morirían, ya estaban muy viejitos cuando yo, que yo me acuerde. ¿S quién sabe. Es que (nesrozumitelné) de esa parte, no, porque pos, todos se vienen para acá y ellos se quedan allá y nunca vinieron y nosotros tampoco, pos no sabemos. Así es la cosa. Mi papá aquí, pos aquí se murió, mi mamá vive, mis hijos, todos viven aquí. Ya se casaron todos y, y así.

- Ajá, ¿y cuántos hijos tiene?

- Pos, tu, tuvo ocho.

- Ocho hijos, ah qué bien.

- Ocho. Na'a. Ya ahorita nada más me queda una niña que me dejó una muchacha que, que fracasó, era madre soltera, se murió y me la dejó chiquita. Recién nacida.

- ¿Tonce, ¿usted la cuida?

- Sí. Ahí desde (nesrozumitelné), es más grande que éste. Éste es nieto. Ey. Sí, yo, la madre, la madre (nesrozumitelné) de las mías, tiene dieciocho y hasta se casó. Así es que yo no tengo a nadie. Más que estos, son los que están allí haciéndome bulla. Eso es todo.

- Y su esposa es de aquí de León?

- Sí, es de aquí de Silao Guanajuato. Sí. Cerquita de (nesrozumitelné) a buscarnos. Pos sí.

- Y este, sus hijos van a la escuela y ...

- Sí, sí van a la escuela, todos, pos los, jueron.

- Fueron.

- Fueron. Que ya ahorita, ya no. Mmm. La chiquilla, la que me dejó la muchacha, ésa está yendo a la escuela, va en tercer grado, de primaria, y este va apenas en, en este, en kínder y ya va a entrar a primero. Éste, no me deja. Éste es bien a, este es más pa' pegar que los hijos. El nieto ése onde quiera anda conmigo. Yo le digo. Pos y es todo.

- Tiene buena compañía.

- Sí. Ni mis hijos me siguieron a veces que los llevaba, los llevaba pero a juerzas y este no, es en, más bien yo lo traigo a fuerzas. Pero se viene a juerzas. Sí, es todo lo que le puede decir.

- Y este, ¿ha viajado usted? ¿Por la república?

- No. No, es que, como, pos ya ve, tuve mucha familia, pos no tuve tiempo de andar porái. Apenas le compraba uno una cosa (nesrozumitelné) y le hacía falta a otro. Y no, realmente, me las miré difícil. Hasta ahora que ya crecieron, ya toos hicieron su vida aparte y, pos, tengo mi casa y ya con eso, (nesrozumitelné) que saco, con eso me la mantengo, ps yo, nomás pa mí, para mi señora. Con eso tengo.

- ¿Y siempre ha sido usted vendedor?
- No, no, tengo de vendedor, tengo ocho años aquí, aquí en la escuela, aquí en esta esquina. Pero yo, mi oficio es, es en el calzado. De eso, de eso trabajé yo desde como de doce años, en adelante. Empecé a trabajar.
- Tonces, fue a la escuela o nada más ya aprendió
- No, aprendí, medio aprendí allí, eso, fuera de casa lo, había un, nos daban clases, a gente adulta, y allí jue cuando yo aprendí. Medio aprendí porque no, no, no supe bien tampoco. Y, es que la muchacha ya no, ya no fue y (nesrozumitelné, možná ;zape!) Nos dejó allí (nesrozumitelné) y alborotados a todos. Y, cómo le dijera, y, y del calzado, pos todo el tiempo, este, trabajé yo. (Nesrozumitelné.)
- ¿Y todavía hace algunas... de calzado?
- No, yo, calzado ya no hago. No, ya ni pa mí. Porque ya mejor los compro.
- Sí ¿verdad? Es mucho menos trabajo.
- Sí. Sí, esa es la cosa. Y ya le digo. Este...
- Bueno, muchas gracias.
- Ande, ande, sí, que le vaya bien, adiós.
- Que vaya bien el negocio.
- Muy bien, gracias.

Fonetický přepis nahrávky č. 2 podle RFE

[ðe 'ðoŋde es uʃ'ted]

[a | pwez yo | soj ðe a'ki ðe 'lagos]

[a | de 'lagos]

[ðe 'lagos | si | de | 'komo se 'yama | pri'mero ðe 'mayo | de 'lagos | xa'lisko | me
'bine a'ki ðe | de 'oço 'años | de 'oço 'años 'biño a'ki | a'ki || 'komo kjen 'dise]

[ke bjen]

[ya 'tengo a'ki | ýa | poz ya | a'ki me ðo a mo'rir | ýo 'kreo | i yo pa a'i ya no ðoj a
ir]

[a | mwj bjen | i su fa'milja | tam'bjen eʃ'ta a'ki]

[a'ki 'biñe | 'toða]

['toða su fa'milja | a]

[bi'bian ũnoʃ 'tios a'i | pos | 'sañe si bi'bian õ mori'rian | ýa ʃ'taβam mwj bje'xit's
'kwaŋdo yo | ke yo me a'kwerðe | s kjen 'sañe | es ke || de 'esa 'parte | no | 'porke
pos | 'toðos se 'bjenēm 'para a'ka i 'eyos se 'keðan a'ya i 'nũŋka bi'njeron ĩ
no'sotros tam'poko | poz no sa'ñemos | a'si ez la 'kosa | mi pa'pa a'ki | pos a'ki se
mu'rjo | mĩ mã'ma 'biñe | mis 'ixos | 'toðoz 'biñin a'ki | ýa se ka'zaron 'to:ðoz i | i
a'si]

[a'xa | i 'kwaŋtos 'ixoʃ 'tjene]

[pos | tu | 'tuño: 'oço]

['oço 'ixoʃ | a ke bjen]

['oço | 'na:a | ýa: o'rita 'naða maz me 'keða 'unã 'niña ke me ðe'xo 'unã mu'çaça
ke | ke fraka'so | 'era 'maðre sol'tera | se mu'rjo i me la ðe'xo çi'kita | ðe'sjen
na'siða]

['tonse | uʃ'ted la 'kwjða]

[si | a'i ðeʒðe | ez maz 'graŋde ke 'ešte || 'ešte ez 'njeto | ej | si | ýo | la 'maðre | la
'maðre | de laz 'mias | 'tjene ðje'sjoço i 'ašta se ka'so | a'si es ke yo no 'tengo a
'naðje | mas ke 'eštos | son los ke eʃ'tan a'yi a'sjeŋdome 'buya | 'eso eʃ 'toðo]

[i su es'posa ez ðe a'ki ðe le'on]

[si | ez ðe a'ki ðe si'lao gwana'xwato | si | ser'kita ðe || a bus'karnos | pos si]

[i 'ešte | sus 'ixoz ban a la es'kwela i]

[si | si ban a la es'kwela | 'toðos | poz los | 'xweron]

['fweron | ke ya ao'rita | ŷa no | m | la ĉi'kiya | la ke me ĉe'xo la mu'ĉaĉa | 'esa eŝ'ta 'yeŋdo a la es'kwela | ba eŋ ter'ser 'graĉo | de pri'marja | i 'eŝte ba a'penas en | ĉn 'eŝte | eŋ 'kiŋder i ya ba a eŋ'trar a pri'mero | 'eŝte | nō me 'ĉexa | 'eŝte ez bjen a | 'eŝte ez mas 'pa pe'gar ke los 'ixos | el 'njetto 'ese 'oŋde 'kjera 'aŋda kom'migo | ŷo le 'ĉigo | pos i eŝ 'toĉo]

['tjene 'bwena kompa'ŋia]

[si | nī mis 'ixoz me si'gjeron a 'beses ke loz ye'baĉa | loz ye'baĉa 'pero a 'xwersas i 'eŝte no | es en | maz bjen ŷo lo 'traigo a 'fwersas | 'pero se ' bjene a 'xwersas | si | eŝ 'toĉo lo ke le 'pweĉe ĉe'sir]

[i 'eŝte | a bja'xaĉo uŝ'ted | por la ĉe'publika]

[no | no | es ke | 'komo | poz ya be | 'tuĉe 'muĉa fa'milja | poz no 'tuĉe 'tjempo ĉe aŋ'dar po'raĵi | a'penaz le kom'praĉa 'uno 'una 'kosa || i le a'sia 'faĉta a 'otro | ĉ no | ĉeal'mēŋte | me laz mi're ĉi'fisil | 'aŝta a'ora ke ya kre'sjeron | ŷa 'toos i'sjeron su 'biĉa a'parte i | pos | 'tengo mi 'kasa i ya kon 'eso || ke 'sako | kon 'eso me la māŋ'tengo | s yo | nō'mas pa mi | 'para mi se'ŋora | kon 'eso 'tengo]

[i 'sjempre a 'siĉo uŝ'ted beŋde'ĉor]

[no | no | 'tengo ĉe beŋde'ĉor | 'tengo 'oĉo 'aŋos a'ki | a'ki en la es'kwela | a'ki en 'eŝta es'kina | 'pero yo | mi o'fisjo es | es en el kal'saĉo | de 'eso | de 'eso traĉa'xe yo 'ĉeĉe 'komo ĉe 'ĉose 'aŋos | ĉn aĉe'laŋte | ĉmpe'se a traĉa'xar]

['tonses | fwe a la es'kwela o 'naĉa maz ya apreŋ'djo]

[no | apreŋ'di | 'meĉjo apreŋ'di a'yi | 'eso | 'fwea ĉe 'kasa lo | a'ĉia un | noĉ 'ĉaĉaŋ 'klases | a 'xeŋte a'ĉuĉta | i a'yi xwe 'kwaŋdo yo apreŋ'di | 'meĉjo apreŋ'di 'porke no | no | no 'supe bjeŋ tam'poko | i | es ke la mu'ĉaĉa ya no | ŷa no fwe i || noĉ ĉe'xo a'yi || i alboro'taĉos a 'toĉos | i | 'komo le ĉi'xera | i | i ĉel kal'saĉo | poŝ 'toĉo eĵ 'tjempo | 'eŝte | traĉa'xe yo ||]

[i toĉa'ĉia 'ase al'gunas | de kal'saĉo]

[no | ŷo | kal'saĉo ya no 'ago | no | ŷa ni pa mi | 'porke ya me'xor los 'kompro]

[si ĉer'ĉad | ez 'muĉo 'mēnoŝ tra'ĉaxo]

[si | si | 'esa ez la 'kosa | i ya le 'ĉigo | 'eŝte]

['bweno | 'muĉaz 'grasjas]

['aŋde | 'aŋde | si | ke le 'baya bjen | a'ĉjos]

[ke 'baya bjen el ne'gosjo]

[mwĵi bjen | 'grasjas]

Analýza nahrávky č. 2:

Projev tohoto mluvčího upoutá na první poslech zejména horší srozumitelností, jak po stránce zvukové – jeho výslovnost je značně nedbalá, tak mnohem častějším výskytem nedokončených či jen načatých vět, než tomu bylo u první informantky.

Po fonetické stránce nalezneme stejně jako v předchozí nahrávce případ tzv. *vocales caedizas*: *viejecitos* [bʲjexesít's], dále velmi běžnou ztrátu počátečního /e/ na švu slov: "ya 'staban bien viejecit's" nebo ztrátu palatály na švu slov: "voy a" vyslovené jako [bʲoa]. Také intervokální -/d/- je často oslabené až neexistující: *todos* [tódoz], *nada* [ná:a], což v nedbalé lidové mluvě nalezneme běžně i ve vnitrozemí Mexika. Častým rysem lidové mluvy je také změna přízvuku v sousloví "andar por ahí" realizovaném jako "andar por aí." Stejně tak je běžné zkracování spojky *para* na *pa'* a nedbalá výslovnost "para allí" jako "pa'í." Výplňové slůvko "pues" najdeme téměř výlučně realizované jako "pos," (což je v obecné mluvě v Mexiku pravděpodobně jeho nejběžnější varianta), v jednom případě je vlivem nedbalé výslovnosti zkráceno pouze na "s": "s quién sabe." Vyskytuje se zde i zajímavý rys lidové mluvy, a to velarizace /f/ před /w/: realizace /f/ ve skupině /fwe/ ve slovech "fueron," "fui" nebo "a fuerzas" u tohoto mluvčího osciluje mezi normativním labiodentálním /f/, bilabiálně vyslovovaným f, tedy /ɸ/, až k veláře /x/: [xwéron], [axwérsas]. Boyd-Bowman tuto velarizaci pro oblast státu Guanajuato uvádí i u mluvčích se středním vzděláním (nicméně jeho výzkum je z roku 1960), celkem běžná je v lidové mluvě středu Mexika.¹⁶⁰

¹⁶⁰ Viz Boyd-Bowman, P. *El habla de Guanajuato*. México: UNAM, 1960, s. 69

Výraz "donde" v sousloví "donde quiera" (kdekoli či kamkoli) ztrácí počáteční d-, což je také běžný jev lidové mluvy v Mexiku: "´onde quiera anda conmigo".

Zvláštní je výslovnost nepřízvučného e ve slově "viven" realizovaná téměř jako i: [bí**b**in] ("Mis hijos todos vivin aquí."). Vzhledem k tomu, že se objevuje jen jednou, domnívám se, že jde jen náhodnou nedbalou výslovnost.

Po stránce morfosyntaktické a lexikální upoutá především používání jakýchsi "ukončovacích" frází téměř po každé výpovědi: "así es la cosa" nebo "esa es la cosa," "y así," "ya le digo" nebo přímo "pos y eso es todo." Máme zde i příklad fráze "como quien dice" ve smyslu "jinými slovy," případně "jak se říká," kterou jsem zmínila v předchozí kapitole.

Jako přitakání užívá mluvčí také již zmíněných výrazů "hey" a "ande," kupodivu však ne "ándele".

Ani zde nenalezneme jevy, které by vybočovaly z popisu obecné mluvy v oblasti středního Mexika.¹⁶¹

161 Postihnout případné rysy mluvy státu Jalisco, které by prozrazovaly původ tohoto mluvčího a odlišovaly jej od běžných mluvčích státu Guanajuato, by vyžadovalo detailní studium s pomocí Mexického lingvistického atlasu, ten je však zatím u nás bohužel nedostupný.

5. Závěr

Španělština, jíž se mluví v Mexiku, sdílí hlavní rysy s variantami španělštiny ostatních zemí Hispánské Ameriky. Jsou to zejména fonologické rysy jako seseo nebo yeísmo, v oblasti lexika a syntaxe je to např. použití tvaru *ustedes* místo *vosotros* a následně příslušných tvarů sloves pro tykání více osobám. Pro Hispánskou Ameriku je také příznačné používání lexikálních výrazů pocitovaných ve Španělsku jako archaické, dále pak absence jevů *leísmo*, *laísmo* či *loísmo*. Také je častější užívání opisných vazeb než syntetických tvarů sloves, zejména užití *prifrása* pro blízkou budoucnost místo jednoduchého futura. Odlišně se používá jednoduchého a složeného perfekta. Dochází k nadužívání zvratného zájmena a také deminutiv.

Mezi rysy, které naopak mexickou španělštinu odlišují od jiných hispánských variant, patří pečlivá výslovnost konsonantů (týká se zejména okluziv /b, d, g/, dále skupin souhlásek - tzv. „*grupos cultos*,“ a sibilanty /s/). Charakteristická pro mexickou španělštinu je dále oslabená výslovnost vokálů v kontaktu se sibilantou /s/, zejména před pauzou (tzv. „*vocales caedizas*,“ především ve vnitrozemí), nebo asibilace /r/ na konci slova před pauzou. Mírně odlišné je používání předložek *desde* a *hasta*. Dalším odlišujícím rysem je samozřejmě užívání indigenismů, zvláště nahuatlismů a mayismů a také množství regionální slovní zásoby, tedy mexikanismů. Za všechny citujme výrazy *ahorita* nebo *mande*, které již při prvním kontaktu prozradí Mexičana jinému hispanofonnímu mluvčímu.

Přiložené nahrávky rodilých mluvčích ze státu Guanajuato s přepisem a analýzou ilustrují některé z těchto

obecných rysů a jsou též názornou ukázkou lidové mluvy v oblasti středu Mexika.

Území Mexika se dělí na několik dialektálních oblastí, jejichž počet a přesné hranice jsou stále předmětem výzkumu. Významný španělský lingvista Juan M. Lope Blanch, autor projektu Mexického lingvistického atlasu (Atlas Lingüístico de México) jich rozlišuje deset. Obyvatelé těchto oblastí si i přes některé jazykové rozdíly vzájemně bez problému rozumějí, dokáží však podle výslovnosti a intonace poznat, že mluvčí, se kterým se sejdou, pochází z jiné dialektální oblasti a většinou i upřesní danou oblast (kupř. „pochází ze severu od Monterrey“, „z oblasti kolem Veracruz“, „z poloostrova Yucatán“, apod.).

Pokud jde o lexikum, jsou rozdíly mezi oblastmi velmi zřetelné především v kulinářské oblasti, kdy různá jídla a způsoby jejich přípravy mají své specifické regionální názvy, a kdy, s výjimkou notoricky známých názvů typu *cochinita pibil*, *mole poblano* či *puntas a la veracruzana*, si mnohdy i Mexičan musí nechat vysvětlit o jakou krmí se jedná.

Na druhou stranu však existují slova jako *mariachis* nebo *jarrochos* (první původem z Jalisca, druhé z Veracruz), která jsou všem srozumitelná nejen v Mexiku, ale stávají se součástí i jiných světových jazyků.

Španělština je sama o sobě krásný jazyk a mexická španělština je její ryzí podobou, pokud jde o výslovnost. Obohacení lexika výrazivem z původních indiánských jazyků jí ještě navíc dodává zvláštní, jakoby kořeněné příchuti. Mexičané jsou hrdý národ, který svůj jazyk miluje, snaží se

ho dále rozvíjet a přitom nepocituje nutnost staré místní jazyky potlačovat.

V hlavním městě Mexika, ve čtvrti Tlatelolco, je náměstí, které se nazývá „Plaza de las tres culturas“. Na náměstí jsou vidět zbytky zdi aztéckého chrámu a tržiště, stojí zde křesťanský kostel, postavený z kamenů ze zbořených aztéckých staveb, a náměstí je obklopeno moderními mnohapatrovými obytnými budovami z druhé poloviny 20. století.

Toto prolínání tří kultur dává zdejšímu místu zvláštní atmosféru a přímo ponouká k zamyšlení nad různými historickými zvraty a milníky a nechává návštěvníka v pochybnostech o spravedlnosti či nespravedlnosti dějin.

Takovéto pochybnosti se nepřímo odrážejí také v duši místních obyvatel, kteří jsou si vědomi své dávné indiánské minulosti a tedy i svých jazykových kořenů. Uvědomují si sounáležitost k současnému světu, která je dána částí španělské krve kolující v jejich žilách a zároveň vlivem euroamerické civilizace, jež do jazyka vnáší nové vlivy, především z anglofonního světa.

Jak se tedy mají dívat na dobytí Mexika španělskými dobyvateli a jak se mají dívat sami na sebe? Na náměstí, ve stínu stoletých akácií, je pamětní deska na poslední momenty aztécké říše. Prostý nápis nám může pomoci nalézt odpověď: *„Dne 13. srpna 1521 padlo Tlatelolco, hrdinně bráněné Cuauhtémokem. Nebylo to vítězství ani porážka, bylo to bolestné zrození mexického lidu“.*

Můžeme tak vnímat význam tří kultur v názvu náměstí nejen z hlediska dějin, ale i z pohledu jazyka jakožto prvku přímo utvářejícího současný mexický národ.

Caracterización del español mexicano actual

6. Resumen

Hoy en día, la variante del español con el mayor número de hablantes es la mexicana. El número de hablantes mexicanos asciende actualmente a unos ciento siete millones. Junto con el habla culta de Colombia y Chile, el habla culta mexicana es considerada como la más inteligible y pura.

En este trabajo nos proponemos caracterizar el estado actual del español mexicano basándonos en los estudios lingüísticos a nuestro alcance y en nuestra propia experiencia con esta variante del español.

El trabajo se divide en cuatro partes. En la introducción presentamos los términos lingüísticos relevantes. La segunda parte presenta el español de México desde las perspectivas diacrónica (el desarrollo histórico de la lengua), y la sincrónica que abarca la diatopía (la división dialectal) y la diastratía de la lengua (la variación de la lengua según los diferentes estratos sociales). La tercera parte del trabajo se ocupa de los rasgos característicos del español de México en los planos fonológico y fonético, morfosintáctico y léxico. En la cuarta parte incluimos transcripciones y aventuramos un análisis de dos de nuestras propias grabaciones magnetofónicas del habla de informantes en el estado de Guanajuato.

En sus rasgos principales, el habla de México coincide con el resto de Hispanoamérica. Es seseante y yeísta. Dentro del fenómeno del yeísmo existe una tendencia hacia el

rehilamiento. En vez del plural informal *vosotros* se usa *ustedes* con sus correspondientes formas de verbos. No existe el voseo, salvo en pequeñas regiones del estado de Chiapas pero es esporádico y se da más bien en el habla familiar. Tampoco encontramos fenómenos como leísmo, laísmo o loísmo, ni siquiera en el habla inculta. Predomina el uso de perífrasis verbales ante las formas sintéticas de los verbos, sobre todo el uso de la perífrasis „ir a + infinitivo“ en vez del futuro simple. El uso del perfecto simple y del perfecto compuesto es un poco diferente a la norma de España, acentuando más bien la dicotomía entre perfectividad y duración que la distancia en el tiempo. Es más frecuente el uso de los pronombres pasivos aun cuando su uso no sea necesario. También es más frecuente el uso de los diminutivos, en México sobre todo los diminutivos de adverbios (por ejemplo *prontito* o el notoriamente conocido *ahorita*).

Entre los rasgos que diferencian al habla mexicana de las demás variantes hispanoamericanas está por ejemplo el fuerte consonantismo. La aspiración o pérdida de la /s/ y de la -/d/- intervocálica se dan solamente en las costas, por influencia histórica del dialecto andaluz (tal como ha sucedido en toda Hispanoamérica según las últimas investigaciones). También es característica la esmerada pronunciación de los grupos cultos, en México no oiremos nunca la palabra *texto* pronunciada como [tésto]. En cambio, las vocales en contacto con /s/ y ante pausa, en su mayoría las inacentuadas, presentan una tendencia hacia el debilitamiento en el altiplano (las llamadas „vocales caedizas“). La /r/ final ante pausa a menudo se pronuncia como asibilada, sobre todo en el habla femenina. Otro fenómeno peculiar es el uso un tanto diferente de las preposiciones *desde* y *hasta*. En lo que respecta al léxico,

abunda el uso de indigenismos, sobre todo nahuatlismos. Los mayismos se dan más en la península de Yucatán. Es distintivo del español de México el uso de regionalismos o coloquialismos como por ejemplo el citado *ahorita* o *mande* que inmediatamente denotan a un mexicano en contacto con otro hispanoparlante.

El territorio mexicano se divide en diferentes zonas dialectales cuyo número y delimitación siguen siendo objeto de investigación. El investigador español Juan M. Lope Blanch, destacado en el campo de la dialectología mexicana y autor del proyecto del Atlas Lingüístico de México, propone la división en diez zonas dialectales en su contribución al *Manual de Dialectología Hispánica* de Manuel Alvar.

La primera zona dialectal la forma la península de Yucatán, que presenta una clara interferencia de la lengua de adstrato, el maya.

La segunda zona, el estado de Chiapas se distingue sobre todo por compartir rasgos con las hablas centroamericanas y por la peculiar aunque esporádica existencia del voseo, como ya hemos dicho.

En la tercera zona, el habla del estado de Tabasco es considerada por Lope Blanch un dialecto de transición entre el yucateco y el veracruzano.

La cuarta zona, el habla de las tierras bajas de Veracruz tiene un corte caribeño.

La quinta zona, el habla del altiplano del estado de Oaxaca ya se aproxima a la del centro.

Todo el altiplano central con la ciudad de México constituye la sexta zona dialectal, la de más prestigio e influencia.

La séptima zona se extiende por la costa del Pacífico, desde Oaxaca y Guerrero hacia el norte.

La octava zona la forman los dialectos del noroeste, en los estados de Sinaloa, Chihuahua, Sonora y Baja California.

Las hablas del altiplano septentrional conforman la novena zona.

Los estados del noreste, Tamaulipas y Nuevo León forman la última zona dialectal.

Como hemos visto, el español de México puede caracterizarse de manera similar al modo en que los estudiosos de la lengua caracterizan al español de toda Hispanoamérica: con una exquisita variedad dentro de una unidad que permite que más de cuatrocientos millones de hablantes nativos de la lengua se entiendan sin mayor problema.

Charakteristika současné mexické španělštiny

7. Resumé

V této práci se pokusím postihnout současný stav mexické španělštiny na základě dostupných výzkumů renomovaných lingvistů. Současně k těmto poznatkům přidávám některá vlastní pozorování a vlastní zkušenost s mexickou španělštinou.

Práce je rozdělena na čtyři oddíly. Úvodní část obsahuje kromě samotného úvodu a výchozí teze ještě popis některých důležitých pojmů. Ve druhé části se podíváme na mexickou španělštinu jednak z diachronního pohledu, tedy z hlediska historického, a dále z pohledu synchronního, tedy z hlediska diatopického a diastratického. Třetí část popisuje charakteristické rysy mexické španělštiny ve všech třech jazykových plánech, jsou to tedy rysy fonetické a fonologické, rysy morfosyntaktické a specifické rysy lexikální. V poslední části přikládám pro ilustraci přepisy a analýzu dvou vlastních nahrávek rodilých mluvčích ze státu Guanajuato.

Španělština, jíž se mluví v Mexiku, sdílí hlavní rysy s variantami španělštiny ostatních zemí Hispánské Ameriky. Jsou to zejména fonologické rysy jako seseo nebo yeísmo, v oblasti lexika a syntaxe použití tvaru *ustedes* místo *vosotros* a následně příslušných tvarů sloves pro tykání více osobám, používání výrazů pocitovaných ve Španělsku jako archaické nebo absence jevů *leísmo*, *laísmo* nebo *loísmo*. Také je častější užívání opisných vazeb než syntetických tvarů sloves, zejména užití přífráze pro blízkou budoucnost místo jednoduchého futura. Odlišně se používá jednoduchého a složeného perfekta. Dochází k nadužívání zvratného zájmena a také deminutiv.

Mezi rysy, které naopak mexickou španělštinu odlišují od jiných hispánských variant, patří pečlivá výslovnost konsonantů. Charakteristická pro mexickou španělštinu je dále oslabená výslovnost vokálů v kontaktu se sibilantou /s/, zejména před pauzou (tzv. „vocales caedizas,“ především ve vnitrozemí), nebo asibilace /r/ na konci slova před pauzou. Dalším odlišujícím rysem je samozřejmě užívání indigenismů, zvláště nahuatlismů a mayismů a také množství regionální slovní zásoby, tedy mexikanismů. Za všechny citujme výrazy *ahorita* nebo *mande*, které již při prvním kontaktu prozradí Mexičana jinému hispanofonnímu mluvčímu.

Území Mexika se dále dělí na několik dialektálních oblastí. Významný španělský lingvista Juan M. Lope Blanch, autor projektu Mexického lingvistického atlasu (Atlas Lingüístico de México) jich rozlišuje deset. Jejich počet a přesné hranice jsou však stále předmětem výzkumu.

Characterization of Today's Mexican Spanish

8. Résumé

In this paper I describe the current Mexican Spanish on the basis of available research by renowned linguists. I am also using my own experience with this language since I had lived in Mexico for several years.

The paper is divided in four parts. The introduction contains also the definitions of terms relevant to the subject. The second part gives a view on Mexican Spanish first from the perspective of diachrony or the historical development of the language, and second from the perspective of synchrony which comprises the diatopic and diastratic points of view. The third part of the paper describes the phonetical and phonological aspects of Mexican Spanish, its morphosyntax and its lexical aspects. To illustrate the theoretical parts of this paper, the last part contains transcriptions and analysis of two recordings of native speakers from the state of Guanajuato, made by myself during my stay in Mexico.

Mexican Spanish shares its main traits with other variants of Spanish spoken in Hispanic America. In the field of phonology, it is the phenomena called *seseo* and *yeísmo*, in the morphosyntactic and lexical fields, it is the use of the form *ustedes* instead of *vosotros*, the use of words regarded as archaic in Spain or the absence of the phenomena called *leísmo*, *laísmo* and *loísmo*. Using periphrases instead of synthetic forms of the verbs, mainly the near future instead of the future simple tense, is another example, as well as a mainly aspectual difference between the two past perfect tenses. The frequency of diminutives and reflexive pronouns is much higher than in the European Spanish standard.

The traits that distinguish mexican spanish from the other american variants are the careful pronunciation of consonants, the peculiar weakening of vocals in contact with /s/ in the interior of the country or the assibilation of /r/ at the end of the word. In the lexical field, there is the use of indigenisms, mainly nahuatlisms and mayisms. There is also a collection of typically mexican colloquial words and phrases which enable other speakers to immediately distinguish a Mexican.

The territory of Mexico is divided into several dialect zones. The distinguished spanish linguist Juan M. Lope Blanch has described ten of them but their exact number and division lines are still being researched.

9. Bibliografie:

Alvar, Manuel (Ed.). *Manual de Dialectología hispánica. El español de América*. Barcelona: Ariel, 1996

Boyd-Bowman, Peter. *El habla de Guanajuato*. México: UNAM, 1960

Čermák, František. *Jazyk a jazykověda*. Praha: Pražská imaginace, 1997

Čermák, Petr. *Fonetika a fonologie současné španělštiny*. Praha: Karolinum, 2005

Lope Blanch, Juan M. et al. *El español hablado en México*. México: Comisión Nacional para la Defensa del Idioma, 1982

Lope Blanch, Juan M. et al. *Lenguas en contacto: El español frente a las lenguas indígenas de México*. México: Comisión para la defensa del español, 1982

Lope Blanch, Juan M. *Estudios sobre el español de México*. México: UNAM, 1991 (1. vyd. 1972, 2. upravené vyd. 1983)

Lope Blanch, Juan M. *Investigaciones sobre dialectología mexicana*. México: UNAM, 1979

Lope Blanch, Juan M. *Léxico indígena en el español de México*. México: Colegio de México, 1979, (1. vyd. 1969)

Moreno de Alba, José G. *El español en América*. México: Fondo de Cultura Económica, 1995 (1era ed. 1988, 2da ed. corregida y aumentada 1993)

Moreno de Alba, José G. *El español de América. El español de México*. México: Asociación Nacional de Universidades e Institutos de Enseñanza Superior, 1972

Moreno de Alba, José G. *El lenguaje en México*. México: Siglo Veintiuno Editores, 1999 (1. vyd.)

Moreno de Alba, José G. *La pronunciación del español en México*. México: Colegio de México, 1994

Parodi, Claudia. *Orígenes del español americano. Vol. I Reconstrucción de la pronunciación*. México: UNAM, 1995

Vaquero de Ramírez, María. *El español de América I. Pronunciación*. Madrid: Arco Libros, 1995

Vaquero de Ramírez, María. *El español de América II. Morfosintaxis y léxico*. Madrid: Arco Libros, 1996

Zavadil, Bohumil. *Vývoj španělského jazyka I*. Praha: Karolinum, 1998

Čermák, František. „Obecná čeština: je součástí české diglosie?“ Přednášky z běhu LŠSS, UK v Praze, FFUK; [Online]. [Cit. 8. srpna 2009]. Dostupné z: <<http://ucnk.ff.cuni.cz/doc/diglosie.rtf>>.

González Galicia, Rosario. "Mi querida elle." *Babab* No.9, Julio 2001, [Online]. [Cit. 20. srpna 2008] Dostupné z: <<http://www.babab.com/no09/elle.htm>>. [Poslední úpravy 4. července 2001]

Hernández de León-Portilla, Ascención. „La aportación de José G. Moreno de Alba al estudio del español de América: breves reflexiones.“ In *Estudios de lingüística y filología hispánicas en honor de José G. Moreno de Alba. Memoria del IV encuentro de lingüística en Acatlán*. Guzmán Betancourt, Ignacio - Máñez, Pilar (Ed.). México: UNAM, 2003, s. 60. [Online]. [Cit. 12. června 2009]. Náhled knihy včetně uvedeného citátu dostupný z:
<http://books.google.cz/books?id=j20eFbT1fi4C&printsec=frontcover&source=gbs_v2_summary_r&cad=0#v=onepage&q=&f=false>.

Lipski, John M. „The role of the city in the formation of Spanish American dialect zones.“ [Online]. [Cit. 12. června 2009]. Dostupné z:
<<http://www.personal.psu.edu/faculty/j/m/jml34/city.pdf>>

„Variedades de la lengua.“ [Online]. [Cit. 21. srpna 2008] Dostupné z:
<<http://recursos.cnice.mec.es/lengua/profesores/bac1/b2/metodo.htm>>.

Betti, Silvia. „Spanglish escrito en USA. Un ejemplo, la revista LATINA.“ [Online]. [Cit. 20. srpna 2008] Dostupné z:
<http://www.cuadernos cervantes.com/art_49_latina.html>.

Klimeš, Lumír. *Slovník cizích slov*. Praha: SPN, 1994

Lara, Luis Fernando (Ed.) *Diccionario del español usual en México*. México: Colegio de México, 1996, (1era edición)

Larousse, Diccionario de la lengua española. Barcelona: Ediciones Larousse, 1987

Havránek, Bohuslav - Jedlička, Alois. *Stručná mluvnice česká*. Praha: SPN, 1981

Mareš, Richard et al. *Ottova encyklopedie Česká republika*. Svazek 3. Praha : Ottovo nakladatelství, 2007

CDI (Comisión Nacional para el Desarrollo de los Pueblos Indígenas), México, [online]. [cit. 24.června 2008].
Dostupné z: <<http://www.cdi.gob.mx/>>

Museo Nacional de Antropología e Historia, México .